

לפלוגי, אבל בלאו הכי אין מקום להסתפק כלל¹⁹⁴. יש שכתב לבאר את בעיית הגמ', האם קנין אגב דומה לשאר קנינים שראובן יכול לזכות ללוי על ידי שמעון, או דקנין אגב הוא שהמטלטלין מתבטלין לקרקע, ולכן לא שייך לומר שאחד יזכה בקרקע והשני במטלטלין, דמי שזוכה בקרקע הוא צריך לזכות גם במטלטלין¹⁹⁵.

מהאחרונים יש שהביא ראיה מכאן דבהפקר אינו קונה מטלטלין אגב קרקע, דאמאי לא בעי הש"ס איפכא, שאם קנה קרקע מאחד ומטלטלין מאחר, ואמר הקונה שיקנה מטלטלין אגב הקרקע שקונה מהאחר, אי נקנה מטלטלין של ראובן אגב קניית קרקע של שמעון, אלא ודאי דלא אזלינן בתר דעת הקונה רק בתר דעת המקנה¹⁹⁶, ואם כן בהפקר דליכא דעת מקנה אינו קונה מטלטלין אגב קרקע¹⁹⁷. ויש שדחה, דלעולם בהפקר קונה באגב, והכא לא מצי למיבעי איפכא, דבאופן שיש שני מקנים זה גופא מחלק שלא יוכל לקנות באגב, שהרי בקונה ב' שדות מאדם אחד, וליכא מצר

מפסיק ביניהם קונה הכל בחזקה אחת, ואילו בקונה מב' בני אדם אף על גב דליכא מצר מפסיק צריך חזקה לכל א' וא' דרשות המוכרים מחלקן, אבל בהפקר טעמא דקונה בצבורין בתורת אגב, היינו משום דהוי ליה כגוף הקרקע¹⁹⁸.

ת"ש עישור שאני עתיד למור נתון לעקיבא בן יוסף כדי שיזכה בו לעניים, ומקומו מושכר לו¹⁹⁹, מאי מושכר מושכר למעשר²⁰⁰, ואי בעית אימא שאני ר' עקיבא דיד עניים הוה²⁰¹. נחלקו הראשונים בדין אפטרופוס ליתומים. יש הסוברים שדינו כגבאי עניים, ולכן שדה לאפטרופוס ומטלטלין ליתומים, קנו²⁰². ויש חולקין ואומרים דגבאי שאני, לפי שהעניים מוטלין עליו לפרנסם, וכל שאין מעות בכיס היתומים צריך לטרוח בשבילם, נמצא שיש לגבאי טובת הנאה במה שעניים זוכים בו, והוה ליה כשדה ומטלטלין לאחד, מה שאין כן אפטרופוס²⁰³. יש מהאחרונים שכתבו, דלדעת הראשונים דאפטרופוס דינו כגבאי, הוא הדין דשליח המוכר

194 לחקרי הלכות ח"ב סי' רכ"ז. וכן פירש תוס' ר"י הזקן. 195 נחלת משה, וראה ח' הגרש"ש ב"מ סי' ט"ו. ואורח מישרים ח"ב סי' ר"ז כתב, דהספק של הגמ' הוא משום דבשאר קנינים כל פעולת הקנין הוא לצורך הזוכה, משא"כ הכא באגב דעצם פעולת הקנין הוא עושה בשדה שקונה לעצמו, ורק חלות הקנין יהיה גם על המטלטלין עבור השני, ואפשר דזה לא מהני. ובקובץ אש תמיד בשם הגר"ד ליבוביץ עמ' שמת כתב, דספק הגמ' הוא בשעשאו שליח לזכות עבורו את המטלטלין, ומאי דדחי הגמ' שאני ר"ע דיד עניים הוה, היינו משום דגובר הרי הוא כידו ממש ועדיף משלית [ראה להלן הע' 204] והוי כמו שדה ומטלטלין לאחד. וע"ש עוד אם יש להוכיח מסוגיין דגדר קנין אגב הוא דהמטלטלין נקנין ממילא, ולא משום דהקנין שעושה בשדה כאילו עשה גם במטלטלין, וראה תזון יחזקאל ב"ב השמטות ומילואים לפ"ב ה"ה, נחלת אליהו ב"מ עמ' רכא, דבר שמואל, ברכת אברהם. 196 ראה לעיל הערה 192. 197 קצוה"ח סי' ער"ה סס"ק א' בשם גדול אחד, וכע"ז באו"ש הל' מכירה פ"ג הט"ז. 198 קצוה"ח שם, וראה קהלות יעקב סי' ל' אות א' וחי' ר' ראובן ב"מ סי' ד' אות ב' מש"כ להעיר על דבריו. ובעיקר דברי הקצוה"ח דאינו יכול לקנות מטלטלין מראובן אגב קרקע של שמעון, בחי' המקנה לעיל כו, ב כתב להיפך, דבכח"ג קונה באגב, וראה "אוצר" שם הערה 11. 199 עצמות יוסף כאן וחי' המקנה לעיל כו, ב הקשו, אמאי לא פשטה הגמ' דשדה לאחד ומטלטלין לאחר לא קנה. מהא דר"ג לא הקנה לכולם אגב קרקע

במקום אחד, וחירצו דהא מסיק לעיל כי היכי דלא ליטרחינהו. 200 האור שמח בהל' מכירה פ"א ה"ו הקשה, לסוברים דאין דין עבד כנעני במכר כמובא בכס"מ שם, והרי כאן תנן בסיפא דמתני' דנתקבלו שכר זה מזה, כלומר דר"ע זיכה בכסף שנתן לר"ג עבור העניים, ומהני מדין עבד כנעני דהוא הילך מנה ותהא שדך מכורה לפלוגי, וע"ש מש"כ לתרץ. ובס' פרי עץ הדר (אתרוג) ח"ז דף קנ תירץ, דהכא הוי מדין זכין לאדם שלא בפניו, וראה קונטרסי שיעורים שיעור ט' דין עבד כנעני סוף אות ב'. ובהא דלא סגי באמירה למעשר מדין אמירתו לגבוה, ראה לעיל 9 ואילך. 201 שארית יעקב (רטבולום) ח"ב סוגיא דאמירה לגבוה דף קיז דייק מכאן כשו"ע יו"ד סי' רנ"ח ס"ו וש"ך שם ס"ק י"ח, דצדקה שהגיע ליד גבאי שוב א"א להשאל עליה, ודלא כנודע ביהודה מהדו"ת יו"ד סי' קנ"ד שכתב דכל שלא הגיעה הצדקה ליד עניים ממש רק שבא ליד גבאי, אפשר להשאל עליה, ומסוגיין דאמרין דכשבא ליד גבאי לא הוי כשדה לאחד ומטלטלין לאחר, משמע דגם לענין שאלה אין חילוק בין מסרן הנודר ליד עניים או שמסרן ליד גבאי. 202 רשב"א, ר"ן, מאירי, וכ"פ בשו"ע סי' ר"ב ס"ד. וכתב הב"י, דיתומים דנקט לאו דוקא דהוא הדין לאדם גדול שיש לו אפטרופוס, אלא אורחא דמילתא נקט דאפטרופא לדיקנני לא מוקמינן כדאי' בב"מ לט, א, וראה שו"ת מהרש"ם ח"ב סי' קמ"ח דהוכיח מזה דבגדול משכחת לה אפטרופוס. 203 ר"ן בשם י"א. וכתב לחם שלמה (בולה) קניז אגב סי' מ"ג. דהמקנה קרקע לפועל דידו כיד בעה"ב.

מטלטלין של משלחו, יכול להקנותן אגב הקנאת קרקע שלו²⁰⁴. ויש שכתב, דשליח אינו יכול למכור אלא אגב קרקע של בעל המטלטלין²⁰⁵. ולענין פסק הלכה בבעיית הגמ' שלא נפשטה, כתב הרמב"ם²⁰⁶: "הקנה השדה לאחד והמטלטלין לאחר אע"פ שאמר לו קנה המטלטלין על גבי קרקע והחזיק האחד בקרקע לא קנה השני המטלטלין, ואם תפשו אחר שחזר בו המקנה²⁰⁷ אין מוציאין מידו, שהרי תפשו אחר שקנה חבירו הקרקע שנקנו אלו על גבה". כדרכו ברוב התיקו האמורים בתלמוד בענין ממון שאם תפס אין מוציאין מידו²⁰⁸. ויש מהראשונים שסוברים דמוציאין מידו לשיטתם בדין כל ספק ממון²⁰⁹. אמר רבא לא שנו אלא שנתן דמי כולן אבל

לא נתן דמי כולן לא קנה אלא כנגד מעותיו. כתבו הראשונים, דאף על גב דבשאר קנינים כגון מטלטלין הנקנין במשיכה, או קרקע לבדה הנקנית בחזקה, היכא דלא עייל ונפיק אזוי קונה בלא דמים, וכן בקנין כסף קונה במקצת דמים²¹⁰, הכא בקנין אגב שאני, דכיון שאין המטלטלין נקנין מחמת עצמן אלא מחמת חזקת הקרקע²¹¹, לפיכך אמרו שאינו קונה עד שיתן דמי כולן, ואף שאמר המוכר לקונה קני באגב לא קנה עד שיתן הדמים, דכוונתו זיל קני להו באגב לכשתתן דמיה²¹², ומדמה הגמ' דינא דרבא למוכר עשר שדות בעשר מדינות כיון שהחזיק באחת מהם קנאם כולם אם נתן דמי כולן, דמיירי שהשדות שקונה אינן סמוכות לשדה שעושה בה את החזקה, דמטלטלין

ורוצה להקנות אגבה מטלטלין לבעה"ב, תלי פלוגתא הנ"ל בענין אפוסטרופוס, עוד כתב שם, דהמקנה קרקע לבן או לבת הסמוכין על שולחן אביהן דידן כיד אביהן, וכן המקנה קרקע לאשה ע"מ שאין לבעלה רשות בה, לכו"ע יכול להקנות אגבה מטלטלין לאב או לבעל משום שיש להם הנאה בריות ביתם. 204 ח' רעק"א בגליון שו"ע שם, מקור חיים סי' תמ"ח סק"ט ד"ה ואם עשה, ולכן כתב דאם עשה שליח למכור חמצו, ומכר השליח אג"ק של השליח הוי מכירה מעליא, והוכיח מהכא. וראה חיי אדם הל' פסח כלל קכ"ד ס"ג לענין מכירת חמץ דמהני בדיעבד. 205 שו"ת תת"ס או"ח סי' קט"ז ד"ה מאי ובחי' ב"ב מד, ב וגיטין עז, א ד"ה מה, והביא שם דרעק"א נסתפק בזה ושיש שהביא ראייה מהר"ן ריש הזורק דמהני בשליח, וכן הביא החת"ס את דברי המקו"ת הנ"ל, וחלק עליהם והוכיח מבב"ב שם דלא מהני ודחה את הראיה מהר"ן, וכתב לחלק בין שליח לאפוסטרופוס ע"ש. ואמרי בינה קונטרס בדיני קנינים סי' ט"ז הביא דבריהם וביאר הראיה מהר"ן, ועע"ש ואו"ש הל' גירושין פ"ב הט"ו ד"ה ובוה ושו"ת מהר"ש ענגיל ת"א סי' צ"ב שפירשו דמחלוקת המקו"ת והחת"ס תלי אם גדר שליח הוא דפעולת השליח מתייחסת למשלח, או דהשליח חשיב כגוף המשלח. וראה עוד ליקוטי הערות על חת"ס או"ח ת"ב סי' קט"ז אות ח' ואילך, שו"ת ברכת יוסף תו"מ סי' כ', שו"ת מהרש"ם ת"ד סי' קמ"ד, יד יוסף ת"ב סי' תמ"ח רביד הזהב ס"ק ח', מנחת פתים תו"מ סי' ר"ב ס"ד, דברי אמת קונטרס ז' בעניני קנינים סי' א' ד"ה ונראה לפרש (דף פט), זרע אברהם (לופטביר) סי' ד' אות ד'. 206 הל' מכירה פ"ג ה"י, וכ"כ תוס' ר"י הזקן ושו"ע סי' ר"ב ס"ג. וברמב"ם הל' נזק"מ פ"א ה"א מהד' ר"ש פרנקל צוינו המקומות שפסק הרמב"ם שאם תפס אין מוציאין מידו. 207 הלכה למשה על הרמב"ם הקשה. אמאי כתב דוקא אם אם תפס לאחר

שחזר המקנה, הא כ"ש אם תפס קודם שחזר בו דאין מוציאין מידו, דהוה תפיסה קודם שנוולד הספק. וקריית מלך רב שם ואמרי צבי ב"ק ח"ג קונט' פלפול חברים פ"א אות מ' תירצו, דאם תפס קודם שחזר בו המקנה, קנה הקונה את המטלטלין בקנין משיכה, שהרי רוצה המקנה להקנות לו, אלא שטעה בדין, וא"צ להגיע מצד דין תפיסה. 208 ר"ן ומ"מ שם. 209 ר"ן בשם הרמב"ן והרשב"א והובא ברמ"א שם, וכתבו הסמ"ע ובאר הגולה דהיינו בספיקא דדינא, וכ"מ ברמב"ן וברשב"א ב"מ ו. והובא במ"מ בהל' נזק"מ שם. ובחי' רעק"א בגליון השו"ע שם ציין מקומות בהם פסק השו"ע כרמב"ם ושהרמ"א הביא דיש חולקין, והעיר מכמה מקומות בשו"ע, ע"ש וכתב ותותם עמ' קצת, ש"ך סי' רמ"ג ס"ק י"ד. 210 כמבואר בב"מ עז, ב גבי מכר לו שדה באלף זוז ונתן לו מהם חמש מאות זוז קנה ומחזיר לו השאר, היכא דלא עייל ונפיק אזוי. 211 ראה לעיל 174, 176. וכשיטה לא נודע למי פירש, דכיון שלא עשה קנין במטלטלין עצמן אלא אגב השדה קני להו, לא גמר המוכר להקנותו עד שיתן לו דמי כולן, וכ"כ התוס' רי"ד דהמוכר אינו סומך בלבו להקנות אלא מה שפרע דמיו. 212 וראה הגהות הגר"א מלצר על הרמב"ן אות ד. והוסיף הרשב"א, וכ"כ התוס' רי"ד, דאם פירש לו קני קנין גמור אגב קרקע, קנה בלא דמים, וכן במכר לו עשר שדות ופירש לו קנה השאר בחזקתה של זו, קנה בלא דמים, שהרי במתנה דליכא דמים קני ליה למטלטלין אגב קרקע, וראה להלן ע"ב בתוד"ה במה וב"אוצר" שם. וראה דבר אברהם ת"א סי' ג' אות ג' וחי' המקנה כז, ב מש"כ להעיר על הסוברים דהא דבעינן שיתן דמי כולן הוא בסתם אבל במפרש קונה בלא דמים, מהא דפסקינן בגמ' לעיל דאגב וקני בעינן. וראה עוד שובע שמחות כז, ב ד"ה במקנה, שו"ת יהודה יעלה או"ח סי' קכ"ה. אמרי הצבי בעניני קנינים קניז אגב אות ו'.

סגי באגב לחוד, והא דבעינן שיתן דמי כולן אינו אלא מדרבנן, דמה טעם יש בדבר שחכמים יעקרו דבר מן התורה שלא יקנה באגב בלבד, ואינו דומה למה שתקנו דמשיכה קונה ולא מעות, דשם הטעם משום שלא יאמר המוכר נשרפו חטיך בעליה. ותירץ, דנפקא מינה בקנין אגב, היכא דלא נתן הלוקח מעות בעין אלא שהמוכר היה חייב ללוקח מעות, ובאותה מלוה הקנה לו את המטלטלין, והשתא ניחא דאי לאו קנין אגב לא היה קונה את המטלטלין מדין תורה במלוה דאינה קונה במכר²¹⁹. ויש שתירץ, דלרבא דבעינן שיתן דמים הוא רק מדרבנן, ומהתורה קונה באגב לבד בלא דמים, וטעמא דתקנו רבנן שיתן דמים הוא משום שלא סמכיה דעתיה, וכדמצינו בדומה לזה לעיל²²⁰ בקנין כסף ושטר²²¹.

לרי"ף ולרא"ש גירסא אחרת בסוגיין, ואינם גורסים הא דאמר רבא לא שנו אלא שנתן דמי כולן וכו' בראש הענין, אלא דקאי על מימרא דשמואל דמכר לו עשר שדות בעשר מדינות וכו'²²², דנראה מזה דרבא לא קאי על מטלטלין הנקנים אגב קרקע. ויש שכתבו, דכן היא גם גירסת הרמב"ם,

מעות, כיון דאגב לא דמי למשיכה דעושה קנין בגוף המטלטלין ומשו"ה קני מה"ת בלא דמים, אבל אגב דאינו עושה שום קנין בגוף המטלטלין גרע טפי, ולכן מהתורה בעי נמי דמים, אבל לר' יוחנן דקיי"ל כוותיה כמש"כ הרמב"ם בהל' מכירה רפ"ג, דדבר תורה מעות קונות ואפי' במלוה, ע"כ צריך לומר דאגב קונה אף בלא דמים. ולפי"ז יישב את דברי הרמב"ם שם פ"ג ה"ח שלא הביא דברי רבא דבעינן שיתן דמי כולן, די"ל דהרמב"ם ס"ל דאגב מה"ת וא"כ ע"כ דרבא ס"ל כריש לקיש, והרמב"ם לשיטתו דפסק כריו"ח דד"ת מעות קונות, ע"כ דאגב קונה מה"ת אפי' בלא דמים ודלא כרבא, וראה להלן 235. 220 כז, א. 221 יד דוד. והביא, דמדברי השיטה לא נודע למי [ד"ה תניא כוותיה] נראה דמדינא קונה אף בלא דמים. עוד תירץ, דאפי' אי בעי דמים מהתורה, מ"מ י"ל דבעינן לאגב היכא דליכא דמים כגון במתנה. עוד תירץ, לפי"ד הרשב"א [הו"ד לעיל הע' 212] דאי פירש שיקנה קנין גמור אגב קרקע, קונה בלא דמים, א"כ י"ל דמהני אגב בדפירש, וכן תירץ ערך השלחן ס"י ר"ב סק"ב. 222 בעצמות יוסף כז, ב הקשה על גירסת הרי"ף, דלא מצינו לשון "לא שנו" אלא על משנה או ברייתא, ולא על מימרא דאמוראי, וכבר הקשה כן המאירי כאן, ותירץ דפירושו דמה שאמר שמואל דמכר לו עשר שדות, ברייתא היא, ונשנית באופן שנתן דמי כולן, והזכירו

הנקנים עם הקרקע הוי כמו שדה שאינה סמוכה²¹³. וכתב הרשב"א, דאף על גב דהכא לא עייל ונפיק אזווי, לאו משום דסמכא דעתיה וניחא ליה דליקני בלא נתינת דמים, אלא משום דסבר המוכר הרי הקונה עדיין לא החזיק במטלטלין או בשאר השדות, אם כן מה לי לטרוח ולחזור אחר הדמים, כשיתבע ממני אטול ממנו הדמים.

ויש מהראשונים שפירשו, דאין חילוק בין אגב לשאר קנינים, ובלא עייל ונפיק אזווי קנה הכל, והכא בסוגיין מיידי דעייל ונפיק אזווי, לפיכך לא קנה אלא כנגד מעותיו²¹⁴.

כתב המאירי²¹⁵, דנראה דדברי רבא אמורים דוקא כשהמטלטלין אינם צבורין על גבי קרקע, אבל בצבורין קנה בלא פרעון דמים, ונסתייע מהא דמדמה הגמ' עשר שדות בעשר מדינות לאגב, והדמיון עולה יפה כשאינם צבורין.

מהאחרונים יש שהקשה, לדעת הסוברים דקנין אגב דאורייתא²¹⁶, איך קאמר רבא דבאגב בעינן שיתן דמי כולן, אם כן לר' יוחנן²¹⁷ דסבירא ליה דדבר תורה מעות קונות, למה לי קנין אגב, תיפוק ליה שקונה מטעם כסף²¹⁸, ואין לומר דמן התורה

213 ריטב"א, ר"ן, מאירי בשם יש חולק, רמב"ן, רשב"א. וכתבו הרמב"ן והרשב"א, דכ"מ ברש"י להלן ע"ב ד"ה במה, שכתב דמטלטלין הנקנים עם הקרקע הוי כשדה שאינה סמוכה לה. 214 מ"מ הל' מכירה פ"ג ה"ח בשם קצת מפרשים, רבינו ירוחם נ"א ת"א בשם ר"ת והובא בב"י סי' קצ"ב, ורמב"ן כאן ושיטמ"ק ב"מ עז, ב בשם ר"ת. 215 ד"ה מטלטלין וד"ה דברים, וכ"כ בשו"ת יהודה יעלה אור"ח סי' קכ"ה ד"ה עוד. וראה לעיל סוף הערה 176, דבר אברהם ת"ג סי' ל"א ד"ה ובדבר, אור חדש, ולהלן ב"אוצר" כז, ב ברש"י ד"ה במה. 216 ראה "אוצר" לעיל כז, א בגמ' ד"ה נכסים שאין להם אחריות. 217 ב"מ מו, ב. 218 וכעין מה שהקשו התוס' לקמן כז, ב ד"ה במה, בהא דאמרינן מכר לו עשר שדות וכו' דכלא חזקה קונה מטעם כסף. 219 קהלת יעקב (אלגזי) ערך אגב אות ל"ב דף ז', וכתב דהניחא לדעת הראב"ד בהל' מכירה פ"ז ה"ד וסיעתו דמלוה לא קונה במכר, אבל לרמב"ם שם דבמכר מלוה כמעות בעין, הדרא קושיא לדוכתיה. ותירץ, דאפשר דלרמב"ם רבא דהכא דס"ל דבעינן שיתן הדמים ס"ל כריש לקיש כב"מ שם דדבר תורה משיכה קונה ומעות אינן קונות, וכ"כ תוס' בע"ז ע"א, א ד"ה ורב אשי, דרבא ס"ל כרב אשי (כן כתבו שם התוס' בשם רש"י, אבל התוס' ס"ל דרבא ס"ל כריו"ח, ע"ש), א"כ י"ל דאף דאגב דאורייתא בעינן נמי

ולפי זה תירצו הא דהשמיט הרמב"ם²²³ דבמוכר מטלטלין אגב קרקע צריך שיתן דמי כולן, והביא מימרא דרבא במוכר עשר שדות בעשר מדינות²²⁴, ואם גירסתו כרי"ף מיושבים דבריו²²⁵.

ויש שכתב ליישב השמטת הרמב"ם לפי הגירסא שלפנינו²²⁶, דהרמב"ם מפרש דברי רבא כדעת קצת מפרשים²²⁷ דאירי שהמוכר עייל ונפיק אזוזי, אבל אי לא עייל ונפיק אזוזי אף על פי שלא נתן דמי כולן נקנה הכל ללוקח, ועל כן סתם הרמב"ם וסמך על כל מה שביאר במקום אחר²²⁸ דכל דעייל ונפיק אזוזי לא קנה²²⁹.

ויש שכתב, דגם לרמב"ם לא קנה באגב רק בשנתן לו דמי כולן, כרבא, ומכיון שכבר העתיק דין הברייתא דעשר שדות דקא מסייע לרבא, וביאר שם דדוקא בנתן לו דמי כולן, לא הוצרך לחזור ולבארו בדין אגב²³⁰.

ויש מהאחרונים שכתבו, דהרמב"ם דפסק דאגב קונה בלא דמים ודלא כרבא, הוא מכח סוגיא בבבא מציעא²³¹ דר' יוחנן סובר דדבר תורה מעות קונות, ומפני מה אמרו משיכה קונה גזירה שמא

יאמר לו נשרפו חטיף בעלייה, והתוספות²³² כתבו דבקנין סודר שקונה בלא דמים ליכא למיחש שמא יאמר לו נשרפו וכו', דכיון שלא קיבל המוכר מעות טרח ומציל פן יסרב הלוקח ליתן לו המעות, ואם כן חזינן דתפסו לדבר פשוט דגזירה דשמא יאמר לו נשרפו וכו', היא לאו דוקא בקנין כסף, ואי נימא דאין קנין אגב אלא כשנתן לו דמי כולן, אמאי לא ביטלוהו משום שמא יאמר לו נשרפו וכו', אלא על כרחך דאגב קונה אפילו בלא דמים, ואין לחוש לשמא יאמר לו נשרפו וכו' כסברת התוספות פן יסרב הלוקח ליתן מעות, ומכל מקום גם בנתן לו דמי כולן קנה, ולא הפקיעו משום שמא יאמר לו וכו' דכיון דאיכא גוונא דלא שייך למיגזר, לא פלוג רבנן²³³, ורבא דסבירא ליה הכא דאגב אינו קונה אלא כשנתן לו דמי כולן, לא יקשה עליו דנחוש שמא יאמר לו וכו', משום דאזיל לשיטתו שם דאמר דקרא ומתניתא מסייע לריש לקיש²³⁴ דאמר משיכה מופרשת מן התורה, ואם כן לדידיה לא היתה מעולם תקנת חכמים להפקיע שום קנין משום גזירה שמא יאמר לו וכו',

דגם לרי"ף קאי רבא אדין אגב ע"ש, והוסיף דכ"ע מדברי המגיד משנה, וראה בהערה הסמוכה. 226 בהלכה למשה שם תמה על המגיד משנה שהביא הגירסא שלפנינו, וכתב "והוא בהלכות", והרי גירסת הרי"ף דרבא קאי על מכר עשר שדות וכו'. 227 ראה לעיל הערה 214. 228 שם פ"ח ה"א. 229 מ"מ שם פ"ג ה"ח. והלח"מ שם תמה על המ"מ, מדברי הרמב"ם בפ"א ה"כ בדין עשר שדות דלא קנה אלא כשנתן דמי כולן, ואירי דלא עייל ונפיק אזוזי כמש"כ המ"מ שם, א"כ ע"כ גם במטלטלין אגב קרקע איירי בדלא עייל וכו', שהרי הגמ' מדמה זה לזה, ונרחק הלח"מ ליישב. וראה קרית מלך רב שם, יוסף חי שם, קהלת יעקב (אלגזי) ערך אגב אות ל"ב דף ז', לחם שלמה קנין אגב אות ז'. 230 מעשה רקח. 231 מז, ב. וראה לעיל הערה 219 בשם קהלת יעקב דהרמב"ם פסק דלא כרבא משום הסוגיא דב"מ. 232 שם מז, א ד"ה שמע מינה, וכ"כ חי' הר"ן שם מז, ב ועוד ראשונים. ובחי' הר"ן שם סיים, דמהאי טעמא נמי אגב קני ולא גזרינן מידי. וכתב הדבר אברהם ח"א סי' ג' אות ב', דאף דהר"ן בסוגיין פירש להא דרבא לענין אגב ואפילו בדלא עייל ונפיק אזוזי, מ"מ ס"ל התם דאגב קונה בלא דמים, וע"כ דהתם איירי אליבא דריו"ח והכא אליבא דרבא דס"ל כריש לקיש, וראה נחלת אליהו כאן אות פ"ז. 233 כן מבואר בחי' הר"ן ובשיטמ"ק שם. 234 ראה תוס'

אח"כ את הברייתא דתניא כוותיה דרבא. וראה יד מלאכי כלל שנו' שהביא מכמה דוכתי בש"ס דמצינו לשון "לא שנו" על דברי אמוראי. וראה חי' המקנה כז, ב מש"כ בגירסת הרי"ף. 223 הל' מכירה פ"ג ה"ח. וראה אור"ש הל' זכיה פ"ב ה"א. 224 שם פ"א ה"כ. 225 כס"מ שם פ"ג ה"ח וב"י רס"י ר"ב, ר"ן, מאירי. וכתב הב"ח שם, דכ"ע גם מדברי הטור שהשמיט דברי רבא בדין אגב. ובשו"ת באר יצחק אור"ח סי' ד' ענף א' כתב, דמסקנת הגמ' בב"ב עז, ב לפי מה שפירשו שם התוס' ד"ה נקנה, והרא"ש שם ס"ו, דקנין אגב הוי קנין חשוב ואלים כמסירה גמורה, מסייע לגי' הרי"ף והרא"ש כאן, שהרי לגירסא דידן מבואר בראשונים דהא דמדמה הגמ' אגב לעשר שדות הוא משום דאגב קנין גרוע שאינו עושה כלום בגוף המטלטלין [ראה לעיל 174, 176], וא"כ תיקשי דסוגיא דהכא סותרת לסוגיא דבב"ב, אך לגי' הרי"ף א"ש, דרבא לא קאי על אגב, רק על מכר עשר שדות שאינן סמוכות זל"ז. עוד כתב, דאף אי נימא דהרמב"ם גרס כגי' דידן, י"ל דלא פסק כרבא באגב, משום הגמ' בב"ב, ופסק רק כברייתא דעשר שדות דלא דמי לאגב, וראה שיעורי ר"ד פוברסקי אות רכ"א. שארית יעקב (רוטבלום) סוגיא דאגב דף יד העיר, דהנמוק"י ב"ב פו, ב (מד, א מדפי הרי"ף) כתב וז"ל "הא דאמרין דקנה מטלטלין אגב ארעא היינו היכא דנתן דמי כולן וכו' ע"כ מהרי"ף", משמע דהבין

משה פרוטה, משום דכל אחד קונה מענינו, דשטר עיקרו הוא הכתיבה שבו, וכסף עיקרו הוא שיווי הממון, ופחות משה פרוטה לאו ממון הוא.²⁴⁰

ויפה כח שניהם מכח חזקה וכו' שניהם קונים בעבד עברי מה שאין כן בחזקה. יש מהראשונים שביאר, דהוי מצי למנקט שניהם קונים בבת ישראל כדקתני לעיל שהשטר מוציא בבת ישראל, אלא דעדיפא ליה למנקט שקונים בעבד עברי, משום דכסף ושטר שקונים בבת ישראל אכתי מחסרא מסירה לחופה, אבל כשקונים בעבד עברי אין שיוור בקנינים.²⁴¹

יפה כח חזקה²⁴² שחזקה מכר לו עשר שדות²⁴³ בעשר מדינות, כיון שהחזיק באחת מהם קנאם

ומעתה מיושב הרמב"ם, דמכיון דפסק²³⁵ כר' יוחנן דדבר תורה מעות קונות, ממילא הוכרח לפסוק דלא כרבא.²³⁶

תניא כוותיה דרבא יפה כח הכסף מכח השטר וכח השטר מכח הכסף, יפה כח הכסף שהכסף פודין בו הקדשות ומעשר שני מה שאין כן בשטר. יש שהקשה, אמאי לא קתני יפה כח כסף שפודין בו את הבכור מה שאין בשטר²³⁷. ותירץ, כיון דכבר תני שהכסף פודין בו הקדשות ומעשר שני, לא חש להאריך²³⁸.

ויפה כח השטר²³⁹ שהשטר מוציא בבת ישראל מה שאין כן בכסף. יש שפירש, דלא קתני דיפה כח השטר מכח הכסף, שהשטר קונה אפילו בפחות

חיתך בעלייה כדאי בשו"ע סי' קצ"ח, וכן קשה לדעת ר"ת בתוס' לעיל יד, ב ד"ה הואיל, דשטר אינו קונה בגוי מהתורה, א"כ תיקשי אליבא דריש לקיש דס"ל דמעות קונות בגוי מהתורה, וראה מגן גבורים. 239 בתוספתא כתובות פ"ב ה"ג תני נמי יפה כח השטר מכח הכסף, שהשטר גובה ממשועבדין משא"כ בכסף, ופירש בחסדי דוד דהיינו היכא שנתחייב לחבירו בשטר אע"פ שלא לזה, גובה ממשועבדים, משא"כ בכסף אפי' בפני עדים, אינו גובה אלא מבני תורין, דלית ליה קלא. 240 עצמות יוסף. 241 שיטה לא נודע למי. ובעצמות יוסף תירץ, דבא להשמיענו חידוש דעבד עברי אינו נקנה בחזקה ואינו כעבד כנעני שנקנה בחזקה. ומגן גבורים תירץ, דקונים דקתני הכא היינו בכניסה ויציאה דבשניהם מועיל כסף ושטר, משא"כ בבת ישראל דאין מועיל שניהם אלא בכניסה. וראה שדה הארץ, זכרון יעקב, באר מים חיים. 242 שיטה לא נודע למי ועצמות יוסף כתבו, דלא תני יפה כח חזקה שקונה בנכסי הגר משא"כ בשטר, משום דכסף ושטר לא שייכי כלל בנכסי הגר. 243 בחשק שלמה נסתפק, במכר לו עשר עציצים נקובים, והחזיק באחד מהם, אי ג"כ קנה כולם, דאפשר כיון שרקע אינה נקנית אגב קרקע כמבואר בתוס' ב"ק יב, א, והכא עיקר טעמא הוא משום דסדנא דארעא חד הוא וזה לא שייך בעציץ נקוב. ובשו"ת המבי"ט ח"א סי' רמ"ט דייק מלשון הר"ן בסוגיין שכתב, וז"ל "אבל הכא שקונה וכו' ושה שובמדינה זו אגב שדה שבמדינה אחרת", דס"ל דקונה מטעם אגב, ומהני אגב בקרקע, וכ"כ שיטה לא נודע למי בשם רבו, והשיטה דחה דבריו, הו"ד לעיל הע' 139 ע"ש. ולחם שלמה קנין אגב אות ח' כתב, דגם הר"ן ס"ל דקרקע אינה נקנית באגב, ולישנא ד"אגב" דנקט הר"ן הוא לאו דוקא, אלא ר"ל דהקנאה זו היא הקנאה ריעא דומיא דמטלטלין אגב קרקע, דאינו עושה קנין בדבר שקונה כמו במשיכה וכיוצא, אלא אגב שקונה שדה זו בחזקה קונה האחרת דסדנא דארעא חד

ע"ז עא, א ד"ה רב אשי, דנחלקו רש"י ותוס' אי רבא ס"ל כר"ת או כר"ל. 235 בהל' מכירה רפ"ג. 236 דבר אברהם ח"א סי' ג' אות ב', דברי חיים דיני מכירה סי' כ"א ע"ש. ועוד ביישוב דעת הרמב"ם, ראה דבר אברהם שם אות ד'-ה', וח"ג סי' ל"א ד"ה ובדבר, זכרון יעקב, ח"י המקנה כו, ב סד"ה בתוספות, שושנת יעקב סי' ר"ב ס"א (ע"ש מש"כ לדחות ח"י המקנה), בית יעקב שם, אולם המשפט שם, הליכות אליהו סוף הל' גזילה דף כו, חתן סופר שער המקנה והקנין ערך אגב אות א' ד"ה וכוזה דף מז, לבוש מרדכי ב"ק סי' י', שו"ת עמק שאלה יו"ד ס"ס צ"ב, אמרי הצבי בעניני קנינים קנין אגב סי' א' אות ד' ואילך. בקובץ אהל שרה לאה בשם הגרש"ז אורבך בענין קנין מעות דף כב הקשה על תירוצו הדבר אברהם הנ"ל דלריש לקיש לית ליה גזירה שמא יאמר נשרפו וכו', דהא גם ריש לקיש מודה דלר' שמעון מדאורייתא מעות קונות כמבואר בגמי שם, וביטלו חכמים קנין מעות משום חשש שמא יאמר לו נשרפו וכו', וא"כ הא דפליג ריש לקיש אליבא דרבנן היינו משום דמעות אינן קונות מה"ת, אבל על החשש דשמא יאמר לו נשרפו וכו' אין חולק, ואטו ר' שמעון ורבנן נחלקו גם לענין אגב, וע"ש שביאר דבקנין אגב לא שייך החשש דשמא יאמר לו נשרפו וכו'. וראה עוד אור חדש, ח"י מהר"ש ענגיל, ערך השלתן סי' ר"ב ס"ס ק ב', גורן דוד או"ח סי' ל"ח. 237 כמבואר בתוס' לעיל ב, א סד"ה בפרוטה. 238 עצמות יוסף. ובשורש ישי תירץ, כיון דאם כתב לכהן בשטר שהוא חייב לו ה' סלעים בשביל פדיון בנו, מהתורה בנו פדוי, כמבואר בכתובות קב, א ע"ש, משו"ה לא קתני. ובשדה הארץ תירץ, דמרש"י נראה דמאי דקאמר דכסף פודין בו הקדשות, היינו בכור והקדש, דגם בבכור כתיב ביה קודש. אור חדש הקשה. אמאי לא קתני יפה כח הכסף מכח השטר, שהשטר אינו קונה במטלטלין מהתורה, משא"כ כסף דקונה לר' יוחנן מהתורה וגם מדרבנן במקום דלא שייך חשש שיאמר נשרפו

כולם. פירש הרמב"ן²⁴⁴, דבכסף אם אמר לו קנה בכסף של שדה זו, שדה אחרת, אינו קונה, וכן הדין בשטר, אבל בחזקה אם אמר לו החזק בשדה זו וקני כולן, אי נמי אמר לו סתם החזק בשדה זו וקני, קנה את כולן, אבל אם אמר לו החזק וקני זו, לא קנה כולן, שהרי פירש זו קני. ויש מהאחרונים שכתבו להוכיח מפירוש זה כסמ"ע²⁴⁵ דקנין כסף הוא כסף שווי, כגון אם נתן פרוטה הרי היא תחילת פרעון והשאר זוקף עליו במלוה, ואינו כסף קנין, ולפיכך מובן שפיר דאם נתן לו פרוטה או כסף דמי שדה אחת, אף שאמר לו קני כולן בדמים הללו וזקף עליו במלוה, לא קנה, אבל אי נימא דקנין כסף הוא כסף קנין, אמאי לא קנה כולן²⁴⁶. כתב הרמב"ן²⁴⁷, מדלא אשכחן דיפה כח חזקה מכסף אלא לענין עשר שדות, מוכח דלא אלים כח חזקה לקנות בלא שטר במקום שכותבין שטר, דאי נימא דקונה ליתני בברייתא דבהא נמי יפה כח חזקה. והרשב"א²⁴⁸ דחה הראיה, דיש לומר דחדא מינייהו נקט ודעדיפא מינה נקט, דאפילו בחזקה דחדא קני אידך. והמאירי²⁴⁹ דחה, דיש לומר דגם בכסף קונה אם פירש שיקנה בלא שטר. רש"י. ד"ה לא שנו. דמטלטלין נקנין בחזקה

דקרקע, אלא שנתן לו דמי כל המטלטלין והקרקע, דכי אחזקיה²⁵⁰ בקרקע אדעתא למיקני כוליה אחזקיה, אבל לא נתן לו דמי כל המטלטלין לא קנה מטלטלין בחזקה דקרקע אלא כנגד מעותיו. יש שהעיר על מה שכתב רש"י "דמי כל המטלטלין והקרקע", דלמה לו להזכיר קרקע, הרי לקרקע סגי בקנין חזקה בלא נתינת דמים, וכן משמע מסוף לשון רש"י שכתב "דמי כל המטלטלין" ולא הזכיר קרקע. וצריך לומר דהזכיר קרקע ברישא, משום דאורחא דמילתא הכי הוא, שנותן לו מיד דמי הקרקע קודם שיקנה אגבה מטלטלין²⁵¹. ויש שכתב דטעות סופר הוא ברש"י, וצריך למחוק מלת "והקרקע"²⁵². ויש שפירשו, דהיכא דנותן דמים בסתמא ואינו מפרש שנותן עבור המטלטלין, אז בעינן שיתן דמי כל המטלטלין הקרקע, דאם לא כן יש לומר דדמים אלו הם עבור הקרקע ולא המטלטלין, אבל אם יפרש שהוא נותן עבור המטלטלין, קונה באגב אף שלא נתן עבור הקרקע²⁵³.

רש"י. ד"ה שטר אין פודין בו הקדשות וכו'. בבכורות נפקא לן בפ' יש בכור לנחלה (דף נא, א) דכתיב בהו כסף, הקדש דכתיב ונתן הכסף

הוא. 244 כאן ולקמן כז, ב שער א כסף הדרך השני, וכ"כ תורי"ד כאן והריטב"א לעיל כז, א ד"ה וכי תימא. וראה ח"י ר"ש שקופ ס' א ד"ה ועד"ז, ספר הזכרון לר"ח שמואלבין עמ' שפג ח' מרא"ב קמאי. 245 ס' ק"צ סק"א, ועי' בט"ז שם. 246 אמרי בינה קונטרס הקנינים סוף ס' א', ח' רבי מאיר שמחה, וראה יד כהן (שיעורים מר"ש שקופ) עמ' קב. וברייתא זו הובאה בתוספתא כתובות פ"ב ה"ג וירושלמי כאן ה"ה בנוסח אחר [ולא נזכר שם דבעי שיתן דמי כולן]. וז"ל "יפה כח חזקה [מכח כסף ושטר] שאם מכר לו עשר שדות וכו' קנה כולם, אבל [אם] לא נתן לו אלא דמי אחת מהן או שלא כתב אלא על אחת מהן לא קנה אלא אותה שדה לבדה", ופירש רבי מאיר שמחה ע"ד פירוש הראשונים הנ"ל והוכיח משם כסמ"ע, ועפ"ז ביאר דזו גם כוונת העיטור מאמר ג' אגב, שכתב דאית דמפרשי הך דאמר רבא לא שנא אלא שנתן דמי כולן, קאי ארישא דמתני' כז, א דקתני קנין כסף, דהיינו דרבא לא קאי על קנין חליפין על קנין כסף במוכר כמה שדות וכירושלמי והתוספתא, וסיים דצ"ע אמאי לא נזכר הדין בשו"ע דבכסף אם לא נתן לו אלא וכו'. וראה תזון יחזקאל שם מש"כ בביאור התוספתא, ושערי יצחק ס' ס"ח שהאריך בדברי ח' רמ"ש. 247 לעיל כז, א ד"ה לא שנו, ובשו"ת לחם רב ס' קמ"ב האריך בדברי

הרמב"ן. וראה "אוצר" להלן כז, ב בראש תוד"ה במה דברים אמורים, ולעיל שם. 248 שם ד"ה אמר רב. וראה שיטה לא נודע למי כאן. 249 לעיל שם סוף ד"ה המשנה. וראה להלן כז, ב ציון 3. 250 ראה שערי שמועות כז, ב שכתב לבאר בדעת רש"י, דהא דבעינן שיתן דמי כולן היינו דוקא בקונה את הקרקע בחזקה, ולא בקונה בכסף או בשטר. 251 עצמות יוסף. ובית יהודה (מהר"ן) ולחם שלמה (בולה) קנין אגב אות ז' כתבו, די"ל דרש"י ס"ל כסוכרים [ראה לעיל] דחזקה כשטר דמיא דלא קני עד שיתן הדמים, ולכן הזכיר רש"י גם דמי הקרקע. והוסיף בלחם שלמה, דמה שרש"י בסו"ד לא הזכיר קרקע, היינו משום ששם בא לפרש הא דאמר דקנה רק כנגד מעותיו, וא"כ א"א לרש"י לומר אבל לא נתן לו דמי כל המטלטלין והקרקע, משום דלשון זו משמעותה שלא נתן לו דמים כלל, אלא נקט לשון שיוכן ממנו שנתן לו כל דמי הקרקע ומקצת דמי המטלטלין. אמנם מסיק שם דא"א לפרש כן ברש"י, שהרי הר"ן כתב כלשון רש"י, ואחר זה נראה להדיא מדברי הר"ן דחזקה קונה בלא דמים, וע"כ צריך לפרש ברש"י כמו שפירש בעצמות יוסף אף שהוא דוחק. 252 רש"ש. והוסיף, דכ"כ הרא"ש והר"ן דעל הקרקע שקונה בחזקה א"צ נתינת דמים. וראה נחלת משה מש"כ לבאר מאי שנא קרקע ממטלטלין. 253 מנתת

הרא"ש בפסקיו⁵, דבשדה אחת קנה בחזקה אף בלא מעות, והביא ראיה דלעיל. ויש שכתבו, דמזה למד הטור⁶ דהא דאמרין דאם לא נתן דמי כולן לא קנה אלא כנגד מעותיו, היינו אפילו הן סמוכות זו לזו, דמהרא"ש משמע דוקא בשדה אחת קונה בחזקה בלא כסף, אבל בעשר שדות אפילו סמוכות זו לזו דינן כאילו היו בעשר מדינות⁷. ויש שתמה על זה, מרש"י כאן שכתב: "במה דברים אמורים דקנה בחזקה זו את שדה אחרת שאינה סמוכה לה בזמן שנתן לו" וכו', משמע דבשתי שדות סמוכות קונה בחזקה בלא נתינת דמים, וכפירש"י כן כתב הר"ן בהלכות. והרמב"ן והרשב"א הביאו פירש"י וסיימו, דשמע מינה מדבריו דבשדה סמוכה קונה בלא דמים. ויש לומר דגם הרא"ש סובר כן, ומה שכתב דבאותה שדה שהחזיק קנה בלי מעות, בא לאפוקי מדברי החולקים הסוברים דלא קנה⁸, אבל אין הכי נמי דגם שתי שדות סמוכות חשיבי כשדה אחת. ודברי הטור צריכים עיון, ובדוחק יש לומר דהטור איירי כשיש מצר בין שתי השדות הסמוכות⁹.

מסייע ליה לשמואל דאמר שמואל מכר לו עשר שדות בעשר מדינות כיון שהחזיק באחת מהן קנה את כולן. כתב מהר"י בירב, דאף דשמואל אינו מחלק בין נתן דמי כולן ללא נתן, מכל מקום מסייע ליה דקנה כולן, וכן נראה

וקם לו. יש שהעיר, דשם בבכורות לא נפקא לן כלל מדכתיב בהו כסף²⁵⁴. ויש שפירש, דקושיא זו היא רק אם נפרש דשטר היינו שטר שיש לפודה על אחרים²⁵⁵, אבל רש"י אינו מפרש כן משום דאין זה בכלל שטר שכנגד כסף, אלא אזיל לשיטתו²⁵⁶ דשטר היינו דנותן לגזבר שטר שמחייב עצמו על מעות פדיון הקדש, דמהני באשה ובשדה, ורק הקדש אין פודין בו משום דכתיב ונתן הכסף וקם לו, ולא מיקרי בכך נתינת כסף. או שיש לפרש כפירוש הרשב"א²⁵⁷ דהגזבר נותן שטר דהדבר פדוי, דלא מהני²⁵⁸.

דף כז, ב. במה דברים אמורים שנתן לו דמי כולן אבל לא נתן לו דמי כולן לא קנה אלא כנגד מעותיו. כתב בתוס' הרא"ש: "יש לדקדק מכאן דחזקה קונה אף בלא כסף², מדהוצרך לומר דבעשר שדות בעשר מדינות לא קנה אלא כנגד מעותיו מכלל דבשדה אחת קנה בחזקה אף בלא מעות³, והיינו טעמא דאליס קנין חזקה טפי מכסף ושטר, משום שעשה מעשה בגוף הדבר, מידי דהוה אמישיכה דקניא בלא כסף, והא דלא קאמר יפה כח חזקה שקונה לבדה משא"כ בכסף ושטר⁴, משום דלא חשיב אלא דבר שאין כסף ושטר קונין כלל כגון מכר עשר שדות בעשר מדינות, אבל כסף ושטר קונה כל אחד לבדו אם פירש". וכן כתב

קונה הכל בלא דמים ובכסף קונה במקצת דמים, היינו דוקא כשקונה הדבר מצד עצמו, אבל הכא שקונה שדה שבמדינה אחרת אגב שדה שבמדינה זו, כיון דהקנאה ריעא היא לא קנה אלא כנגד מעותיו, וראה להלן בשם המחנ"א בטעם דבעינן דמי כולן. 3 וכ"כ הר"ן והריטב"א, והרמב"ן הביא בשם ר"ת והשאלות פ' בהר שאלתא קט"ו, דחזקה בלא נתינת מעות לא קנה, וחלק עליהם. וראה העמק שאלה שם אות ה' שיישב ראיית הרא"ש לד' השאלות. 4 ראה לעיל כז, א 247-249, וכאן בריש תוד"ה כמה. 5 סי' ל"ו. 6 סי' קצ"ב סי"ג. 7 ב"ת שם, סמ"ע שם ס"ק י"ט, והשיג על הלבוש בעיר שושן דמשמע מדבריו דכשהן סמוכות זל"ז קונה כולן בחזקה אחת אפי' לא נתן דמי כולן. וכתב נתייה"מ שם חידושים ס"ק ט"ז, דשיעור שדה אחת הוא כדי שילך הצמד בשעת חרישה ויחזור כמבואר בסי' ער"ה ס"ג. 8 ראה לעיל הערה 3. 9 תקרי לב מהדו"ב ח"ב חו"מ סי' ל', והכרית מדברי הרא"ש ב"מ פ"ו סס"י ח' וסוגיא דב"ב נג. ב והראשונים שם. דבשתי שדות הסמוכות קנה גם בלי

יהודה, בירורי השיטות, עבודת הלוי, והוסיף דמש"כ רש"י בסו"ד אבל לא נתן לו דמי כל המטלטלין וכו', ר"ל שנתן לו דמי כל הקרקע, ולא נתן לו דמי כל המטלטלין אלא מקצתן, לכך קנה רק כנגד מעותיו. וראה עוד פרחי כהונה, מגן גבורים, באר מים חיים כז, ב, אמרי הצבי בעניני קנינים קנין אגב אות א'. 254 הגהות מהרי"ב בגליון הגמ', ע"ש. 255 וכמו שפירש המהרש"ל לעיל ה, א. 256 שם ד"ה שטר. 257 שם. 258 מרומי שדה.

1 יש מהראשונים שכתבו, דאם פירש לו שיקנה את שאר השדות בחזקתה של זו, קנה אף שלא נתן לו דמי כולן, הו"ד לעיל כז, א הע' 212 ע"ש, וכ"כ תוס' הרא"ש לקמן ד"ה זו, ורי"ו נ"א ח"א הובא בב"י סי' קצ"ב סי"ג. כתב בחי' רעק"א סי' קצ"ב סי"ב, דרעת הנ"י ב"מ עח, א דבנתן מקצת דמי כל שדה ושדה קנה הכל, אבל דעת הר"ן והרשב"א כאן, דאף בכה"ג לא קנה אלא כנגד מעותיו, ורק בנתן מקצת דמיו של אותה שדה שהחזיק מהני לאותה שדה שהחזיק. 2 ראה "אוצר" לעיל כז, א. וכתב הר"ן. דאע"ג דבקיני חזקה

מפירש¹⁰, ועוד אפשר לפרש דשמואל נמי בכהאי גוונא קאמר שנתן לו דמי כולן¹¹, אלא שזה דוחק לאיכא דאמרי דקאמר בגמ' לקמן דלא קנה, דמה סברא היא שלא יקנה.

הקשה הריטב"א על הא דקנה כולן, מאי שנא מהא דאמרינן בבבא בתרא¹² שתי שדות ומצר אחד ביניהן, החזיק באחת מהן לקנות אותה ואת חברתה, אותה קנה חברתה לא קנה, ומאי שנא מעשר שדות, ושמואל גופיה אמר התם¹³ דשדה המסויימת במצריה והכיש בה מכוש אחד לא קנה אלא מקום מכושו בלבד. ותירץ, דהתם שאני דאיירי בנכסי הגר דליכא דעת אחרת מקנה, אבל הכא איכא דעת אחרת מקנה¹⁴.

ויש מהראשונים שתירצו, דשם מדובר במתנה, וכיון דבעינן שיתן דמי כולן, אם כן במתנה דליכא דמים לא קנה אלא אותה, ואף על גב דאינו מחוסר דמים, מכל מקום לא הוי כמכר שנותן לו דמי כולן¹⁵. וכתב הסמ"ע¹⁶, דטעמם כיון שלא קיבל הנותן מן המקבל כלום, מסתמא דעתו דתהיה

דמים. וראה פלפולא תריפתא על רא"ש ב"ב פ"ג ס' ס' אות ל', שובע שמחות, מגן גבורים, שושנת יעקב חו"מ ס' קצ"ב סק"ו, הלכה למשה הל' מכירה פ"א ה"כ. 10 ד"ה מסייע ליה. 11 וכן נראה בתוס' כאן ד"ה עשר, שכתבו דבעשר בהמות מיירי שנתן דמי כולן כי היכי דבעינן בשדות [וראה "אוצר" שם], וכ"כ רי"ו מישרים נתיב י' ת"ד הובא ברמ"א ס' קצ"ז ס"ד, דבעשר בהמות מיירי דנתן לו דמי כולן דומיא דעשר שדות, ואם לא נתן לו דמי כולן לא קנה אלא כנגד מעותיו. וכ"כ הרשב"ם בבבא בתרא סז, א דמייתי הגמ' מימרא דשמואל, ופירש דמיירי שנתן לו דמי כולן. וראה להלן הערה 43. 12 נג, א. והתוס' ב"ק יב, א סד"ה למה, תירצו דההיא דב' שדות אפשר לאוקמי במכר ולא נתן דמי כולן. ובהג' אשר"י ב"ב ס' ס' בשם ריב"ם תירץ, דהתם דבלא נתן מעות איירי, ואפשר דכוונתו כתוס' בב"ק, ובהלכה למשה הל' מכירה פ"א ה"כ מצדד דכוונתו כה"ר שמואל בתוס' כאן. 13 נד, א. 14 וכ"כ תוס' הרא"ש והמאירי, ורמב"ן ורשב"א וחי' הר"ן ונ"י ב"ב שם בשם הר"י מיגאש, ותוס' ב"ק שם, וב"ב נג, ב ד"ה אותה, ועוד. 15 תוס' ב"ב שם, רא"ש שם ס' ס' והוסיף, אבל אם אמר לו החזק באחת מהן וקנה כולן, קנה כולן, וכ"כ בעליות דר"י שם, ע"ש. ובדברות משה ב"ב ח"ב ס' נ"ח הערה צ"ו כתב, דמשמע ברא"ש דדוקא במתנה מהני אבל לא במכר, ודלא כרשב"א שכתב דמהני במכר [ראה לעיל הע' 1] ע"ש, וכ"כ קרית מלך רב הל' זכיה ומתנה פ"א ה"ז דלרא"ש מהני דוקא במתנה, דכ"מ בפסקי הרא"ש שם. 16 ס' קצ"ב ס"ק כ"ד.

הברירה בידו לחזור בו כל זמן שלא קנאו המקבל. ויש חולקים וסוברים דבמתנה כיון שאין צריך דמים קנה כולן כדין מכר שנתן דמי כולן¹⁷.

כתב הרמב"ם¹⁸: "המוכר לחבירו עשר שדות בעשר מדינות כיון שהחזיק באחת מהן קנה כולן וכו' וכן בשכירות כיון שהחזיק באחת מהן קנה כולן כל זמן השכירות, היו מקצת הקרקעות במכר ומקצתן בשכירות, כיון שהחזיק בין בשכורה בין במכורה קנה הכל", ומקור הדין בתוספתא¹⁹. ודייק הכסף משנה, דממה שכתב וכן בשכירות כיון שהחזיק וכו', נראה דאינו משוה שכירות למכר אלא לענין שהחזיק באחת קנה כולן בלבד, אבל לא לענין שצריך לתת דמי כולן²⁰, דבשכירות אפילו לא נתן דמים קנה בחזקה, וטעמא דמילתא משום דשכירות אינה משתלמת אלא לבסוף²¹. ויש מהאחרונים שכתב, דלפי זה הסוברים דבמתנה דליכא דמים לא קנה כולן, אם כן הוא הדין בשכירות דליכא דמים לא קנה כולן, וביאר מחלוקתם, דהרמב"ם סבירא ליה דהא דבמכר

17 תוס' כאן ד"ה במה בשם ר"ח, רשב"א, תורי"ד, תוס' רא"ש ד"ה זו, ריטב"א ומאירי ב"ב שם, רמב"ם הל' מכירה פ"א ה"כ. והר"ן ונ"י הנ"ל בהע' 14, אתרי שהביאו דברי הר"י מיגאש לחלק בין היכא דאיכא דעת אחרת לנכסי הגר, כתבו דלפי זה גם האחין שחלקו ונותן מתנה כיון שהחזיק באחת קנה כולן ושכן כתב הרמב"ם תלמידו, וראה שו"ת התשב"ץ ת"ד הטור השני ס' כ' מש"כ בד' הרמב"ם בדין המתנה. והרמב"ם שם לא הזכיר האחין שחלקו, אמנם המ"מ בהל' זכיה פ"א ה"ז כתב דאחין שחלקו דינן כמתנה, וראה מל"מ שם מה שתמה על המ"מ וסיים דבמכר לא סמכא דעתיה עד שיתן דמי כולן אבל במתנה ותלוקת האחים לא שייכת סברא זו, וראה להלן בשם המתנ"א. ובברכת אברהם מבאר המחלוקת בדין מתנה, דהתוס' כאן בשם ר"ח וסיעתו סוברים דמעיקר הדין סגי בלא כסף, אלא דמה שמחוסר כסף גורם דעדיין ליכא גמירות דעת, ולכן לא מהני קנין קלוש שלא נעשה בגוף דבר הנקנה, וזה לא שייך במתנה, והחולקים סוברים דעיקר החידוש דמהני קנין בשדה זו על שדות אחרים אינו אלא שכבר נתן כסף וקאי במי שפרע, ולכן סגי בקנין קלוש, ולפי"ז במתנה אינו קונה. וראה נחלת אליהו אות פ"ח. 18 שם. 19 ב"ב פ"ב ה"ה, והוב' ברא"ש ב"ב שם. 20 והב"ח ס' קצ"ב ס"ד כתב, דמדברי הטור נראה דשכירות כמכר לענין שצריך ליתן דמי כולן, וכתב קרית מלך רב הל' זכיה ומתנה פ"א ה"ז דכ"מ נמי מדברי פסקי הרא"ש ב"ב פ"ג ס' ס'. 21 וכ"כ המאירי סברא זו. וכתב החסדי דוד שם, דלפי סברא זו י"ל דמקור

דהסוברים דבמתנה לא קנה כולן היינו דוקא באומר סתם לך חזק וקני, אבל אם אמר בפירוש קני כולן מהני לקנות כל השדות אפילו במתנה, וכן מפורש ברא"ש וכתור²⁵, וגם באגב צריך שיאמר אגב וקני והוי כאילו אמר קנה כולן, ושפיר מדמה הגמ' קנין אגב לעשר שדות²⁶. ויש שכתב, דהרא"ש לשיטתו דגורס כרי"ף בגמ' לעיל²⁷ דרבא לא קאי על קנין אגב אלא על מימרא דשמואל הכא דמכר לו עשר שדות, ואין הכי נמי בקנין אגב אין צריך דמי כולן במכר, ומתנה כמכר, אבל לגירסא שלנו מתנה לאו כמכר²⁸.

אמר רב אחא בריה דרב איקא תדע²⁹ שאילו מסר לו עשר בהמות באפסר אחד ואמר ליה קני³⁰ מי לא קני. תוס' ר"י הזקן פירש, דאזלא כמאן דאמר³¹ בהמה נקנית במסירה. והרמב"ם השמיט מימרא דרב אחא, ויש שכתב דכיון דהרמב"ם³² פסק כחכמים³³ דבהמה בין דקה בין גסה נקנית

בעינן שיתן דמי כולן, טעמו משום דלא סמכא דעתיה דמוכר לאקנויי עד שיבואו כל המעות לידו, ומשום הכי מתנה ושכירות דלא שייך טעם זה, קנה כולן, והחולקים יש לומר דסבירא להו כרשב"ם³⁴ דהא דהחזיק קנה כולן היינו דוקא במכר, דכיון שנתן כל הדמים נשתעבדו כל השדות לזה שנתן הדמים, אם כן במתנה ושכירות דלא שייך טעם זה, לא קנה כולן. ולדבריהם צריך לומר, דמה ששנינו בתוספתא דבשכירות החזיק באחת קנה כולן, איירי שנתן כל הדמים, אלא דקשה³⁵ אם כן אמאי צריך לקנין חזקה הרי קונה בכסף³⁶.

יש שהקשה, לשיטת הסוברים דבמתנה לא קנה כולן, אם כן מאי קאמר לעיל תניא כוותיה דרבא, והרי אין דין קנין אגב כדין עשר שדות, שהרי בעשר שדות אם נתן במתנה לא קנה כולן, ואילו בקנין באגב אמרינן לעיל דשדה במכר ומטלטלין במתנה נקנה באגב, אף שאין כאן דמים. ותירץ,

המקנה מאי קאמר תנא כוותיה דרבא, ראה בית יעקב סי' קצ"ב סי"ב. וראה עוד הליכות אליהו סוף הל' גניבה דף כ"ז, אמת ליעקב נזיקין ח"א עמ' רלו. 27 כז, א וראה "אוצר" שם 222 ואילך. 28 ביאור הגר"א שם ס"ק י"ט. וראה זכר יצחק ח"ב סי' ל', דבר אברהם ח"א סי' ג' סוף אות ד'. 29 הגר"ש שקופ בס' אש תמיד עמ' תפז הקשה, וכי בא רב אחא להביא ראיה לברייתא. וביאר, דבכל קנין צריך לעשות קנין בכל החפץ, ואילו בחזקה במכוש א' קנה כל השדה, וצריך לומר דבמכוש א' נחשב שעושה תיקון בכל השדה, וממילא חשיב כאילו החזיק בכל השדה, וזה שייך דוקא בשדה אחת, אבל בעשר שדות לא שייך לומר כן, ועל זה ביאר רב אחא תדע דאילו מסר לו עשר בהמות באפסר אחד ואמר לו קני מי לא קני, דהא סברא דקני, דהא גם בבהמה אחת לא עשה קנין בכל הבהמה אלא שהחזיק במוסירה ומ"מ מהני, ועכצ"ל דהמוסירה חשיב כאילו החזיק בכל הבהמה, וכמו כן ב"י בהמות קונה, שהרי המוסירה של י' בהמות היא אותה מוסירה של בהמה א', וא"כ ניחא גם ב"י שדות דסדנא דארעא חד הוא ומאי נ"מ בין שדה א' ל"י שדות, וע"ז הקשה לו מי דמי התם איגודו בידו, פ"י וכל הבהמות ביחד, הכא אין איגודו בידו דעכ"פ לא תיקן רק קרקע א'. וראה ישועת דוד חו"מ סי' מ"ח ד"ה ולכן. 30 הריטב"א מביא גירסא, ואמר לי "זו" קני מי לא קנה, ופירשה דלאו דוקא זו קני, דא"כ ודאי דלא קני אלא אותה בלבד, אלא הכוונה דאמר ליה בזו קני, כלומר שיקנה באפסר זה לכולן, וכן פירש בשיטה לא נודע למי. 31 לעיל כה, ב. 32 הל' מכירה פ"ב ה"ה. 33 שם.

הרמב"ם דבמתנה החזיק באחת קנה כולן, הוא מהתוספתא דשכירות דקנה כולן בלא דמים. 22 ב"ב נג, ב ד"ה אותה, וסז, א ד"ה כיון. וכ"כ המל"מ הל' זכיה פ"א ה"ז, דלרשב"ם תליא בנתינת מעות ובמתנה לא קנה עד שיחזיק בכולן. והרמב"ן והרשב"א שם נסתפקו בדעת הרשב"ם בדין מתנה, ע"ש. וראה רש"ש שם, גידולי שמואל שם, דברות משה ח"ב שם סי' נ"ח הערה צ"ו. 23 כעין קושית התוס' דד"ה במה. ובשושנת יעקב סי' קצ"ב סק"ד כ', דלכאורה י"ל דהם יתמצו כת"י ה"ר שמואל שבתוס' שם, ודחה ת"י זה ויישב באופן אחר. וראה עוד בית יאודה שם סי"ד, פני שלמה ב"ב נג, ב. 24 מתנ"א הל' שכירות סי' ב' ובס' הליקוטים על הרמב"ם שם. ובהג' רעק"א על המתנ"א העיר, דהסמ"ע סי' קצ"ב ס"ק כ"ד כתב דהסוברים דבמתנה לא קנה כולן. מודים דבשכירות החזיק באחת קנה כולן. ומתנה יאודה שם סי"ד הוכיח מהרא"ש והטור כסמ"ע, והסמ"ע פירש החילוק דאע"פ שגם בשכירות לא נתן השוכר למשכיר מעות, מ"מ שאני שכירות דאינה משתלמת אלא לבסוף, ומתחילת השכירות הסכים עם השוכר להיות המעות עליו חוב עד סוף השכירות. והב"ח שם סי"ד חלק על הסמ"ע, דלסוברים דמתנה כמכר כ"ש שכירות. וראה אולם המשפט שם סי"ג, בית יעקב שם. 25 רא"ש ב"ב שם סי' ס', וטור סי' קצ"ב סי"ז. 26 המקנה, וע"ש ובנתי"מ סק"ה ושושנת יעקב סק"ד שתמהו על הרמ"א שם סי"ב, שהביא דברי הרא"ש והטור דבמתנה לא קנה, ולא הביא דהיכא דאמר לו קני כולן מהני לקנות את כולן. וראה בירורי השיטות מש"כ להעיר בדברי המקנה במש"כ ליישב ד' הרמ"א. ובישוב קושית

³⁴ במסירה

במשיכה, ולא במסירה³⁴, לכן השמיט הן מימרא דאזיל אליבא דרבי מאיר דנקנית במסירה³⁵. ורבינו ירוחם³⁶ הביא להך מימרא דרב אחא, ויש שתמה עליו שהרי פסק³⁷ ברמב"ם דבהמה אינה נקנית במסירה. ותירץ, דיש לחלק בין מוסירה דאפסר דהכא, דאמרינן בבבא מציעא³⁸ דקנה, לבין מסירה דאיירי בסוגיא דלעיל דלא קנה, דמוסירה דאפסר דדרכה בכך קנה, אבל מסירה דהתם היינו שאוחז בשערה וכדומה דלא קנה דאין דרכה בכך³⁹. ויש שכתב, דמסוגיין ראייה לרש"י⁴⁰ הסובר דמסירה עדיפא ממשיכה, דודאי לא יחלוק רב אחא על חכמים ועל רב ושמואל שפסקו כמותם דבהמה נקנית במשיכה, ותו מדקאמר רב אחא תדע שאילו מסר לו וכו', משמע דמקשה ממעשים בכל יום שהוא כן, אם כן על כרחך צריך לומר כרש"י⁴¹. ויש שכתב, דיש לומר דגם הרי"ף והרא"ש סבירא להו כן, ומה שהשמיטו למימרא דרב אחא, הוא

משום שהרי הגמ' הביאה דברי רב אחא כדי לסייע לשמואל, ודחי דהך דעשר בהמות עדיף מהך דעשר שדות, אם כן כיון שהביאו דברי שמואל, לא הוצרכו להביא דברי רב אחא דכל שכן הוא⁴².

איכא דאמרי אמר רב אחא בריה דרב איקא תדע⁴³ דלא קני אילו מסר לו עשר בהמות באפסר אחד ואמר לו זו קני מי קני. רש"י פירש, דלא קנה כולן כיון דאמר זו משמע דוקא זו ולא אחרת. והרמב"ן כתב דאין פירושו מחזור, משום דבכהאי גוונא אף בעשר שדות ודאי לא קנה אלא אותה שדה שהרי פירש זו קני ולא אחרת⁴⁴, ולכך פירש ד"ז קני" לאו דוקא, אלא דאמר ליה החזק בזו וקני⁴⁵.

מי דמי התם גופים מוחלקים הכא סדנא דארעא חד הוא. יש שפירש דהחילוק הוא, דגבי בהמה דהוי גופים מוחלקים כשאמר זו קני, הכוונה זו דוקא ולא השאר, אבל גבי קרקע כיון דסדנא

איתא בגמ' "אמר ליה" מי דמי וכו', ואילו בלישנא בתרא ליתא תיבות "אמר ליה", וכתב דאפשר דללישנא קמא דמייתי רב אחא ראייה לשמואל, מיירי שדיבר רב אחא עם שמואל ואמר ליה תדע כדבריך דקני, ושמואל דחה לו מי דמי וכו', אבל ללישנא בתרא דאמר תדע דלא קני, על כרחך דלא קאי על דברי שמואל כלל, דא"כ לא הול"ל בהאי לישנא "תדע" דלא קני, אלא בלשון אלא מעתה מסר לו וכו', וע"כ דהדיתור "מי דמי" אינו משמואל אלא מבעל הגמ' ולכך ליתא תיבות "אמר ליה". עוד כתב שם, דהאיכא דאמרי לא שמיע ליה להך ברייתא לעיל מכר לו עשר שדות וכו' דמינה מייתי סייעתא לשמואל, וכן משמע מרש"י שכתב "איכא דאמרי וכו' וליתא דשמואל", והביא ד"מ דאבריייתא לא קשיא ליה משום דהברייתא מחלקת בין נתן דמי כולן לבין לא נתן. וא"כ י"ל דבנתן דמי כולן גם אם אמר זו קני, קנה, משא"כ שמואל שאינו מחלק בין נתן דמי כולן ללא נתן. ודחה פירוש זה, משום דבגמ' משמע דשמואל לא פליג אבריייתא ומיירי בנתן דמי כולן. וראה בח"י המקנה בתוד"ה כמה, וב"אוצר" לעיל הערה 11. 44 בירורי השיטות כתב, דמש"כ רש"י "ה"נ כי אחזקה בהא ואין השאר ניכרות עמה זו קני הוא", כוונתו דאין לומר דבי' שדות מיירי דאמר במפורש זו קני, דכה"ג באמת לא קנה השאר, אלא ר"ל דדומה לזו קני, מאחר שאין השאר ניכרות עמה. וראה דברות משה סי' מ"ב הערה מ' עמ' תסד, שיעורי ר"ד פוברסקי סי' מ' אות רכ"ב. 45 וראה גם בריטב"א ותוס' ר"ד ונחלת משה. ובמקנה בתוד"ה כמה, כתב, דהני תרי לישני לא פליגי. אלא דלישנא קמא דקאמר תדע דקנה היינו היכא

34 כ"פ המ"מ והכס"מ בד' הרמב"ם. 35 אות היא לעולם מערכת הקר"ף אות פ"ח. 36 מישרים נתיב י' ח"ד, והובא ברמ"א סי' קצ"ז ס"ד, והב"י שם מתו' ג' כתב על דברי רי"ו דלא קיי"ל כוותיה משום דנקטינן דבהמה אינה נקנית במסירה. עוד כתבו רי"ו והרמ"א, דדוקא במסירה קנה כולן, אבל אם משך לא קנה אלא אותה שמשך, ופירש הגר"א ס"ק ט"ו, משום דמסירה היא דוגמת חזקה בעשר שדות, היינו דבחזקה אמר' סדנא דארעא חד הוא, ומסירה באפסר הוי דומיא דחזקה, משא"כ משיכה הוי קנין רק בבהמה זו. וראה בח"י המקנה מש"כ בדין זה. 37 שם. 38 ת, ב מוסירה מחבירו קנה, והב"י סי' קצ"ז ס"ז כתב דהיא כר' מאיר דנקנית במסירה ולא הלכתא היא. 39 לח"מ הל' מכירה שם, וע"ש דהוכיח מהרמב"ם הל' גזו"א פ"ז ה"ו דגם הוא ס"ל לחילוק זה. ואות היא לעולם שם תמה עליו, דא"כ היה לו לרמב"ם לפרש דבהמה נקנית במסירה דאפסר, ותו דרי"ו שם כתב להדיא מסר עשר בהמות וכו' כגון בשערה או בפרומביא וכו', וע"י בבאור הגר"א שם ס"ק ט"ו שצ"יין דזה כמש"כ התוס' כאן ד"ה עשר. וראה הגהות דרישה ופרישה רס"י קצ"ז, דדעת הרמב"ם דנקנית גם במסירה ודלא כמ"מ והכס"מ, ונסתייע מהרמב"ם בהל' גזו"א. 40 לעיל שם. 41 המקנה. וכע"ז כתב הדרישה שם ס"ז, ונסתייע מרי"ו שהביא מימרא דרב אחא. 42 אולם המשפט שם ס"א. 43 וכ"ה גירסת רש"י. והתוס' רי"ד כתב דהכא לא גרסינן "תדע" דהא אתי לאקשויי ליה, וה"ג אמר ר"א בריה דר"א ואילו וכו'. ובפרתי כהונה (לרבי רחמים חי, ונדפס גם בס' ועד לחכמים ח"ג) העיר על שינוי הלשו. דבלישנא קמא

עוד כתב הריטב"א: "אגב אורחין שמעינן מהכא⁵³ דכל היכא דמדינא לא קני, אע"ג דפריש מוכר ואמר ליה קני כגון עשר בהמות באפסר אחד, לא קני, וכדכתיבנא לעיל"⁵⁴. ויש מהמפרשים שכתב, דלא קנה דוקא אם אמר קנה סתם, אבל אם אמר שיודע שאין הדין כן, ומכל מקום רצוני שתקנה, או אפילו לא אמר כן, אלא שיקנה דבר זה, סגי⁵⁵.

רש"י. ד"ה במה דברים אמורים וכו'. ומטלטלין הנקנין עם קרקע נמי כשדה שאינה סמוכה לה דמי והיינו דרבא. יש שפירשו, שכוונת רש"י דהא דאמר רבא דבאגב בעינן שיתן דמי כולן, היינו באינן צבורין, ולזה מדמינן לעשר שדות בעשר מדינות, אבל בצבורין אין צריך מעות⁵⁶.

תוס'. ד"ה במה דברים אמורים שנתן לו דמי כולם. ואם תאמר בלא חזקה נמי קנה מטעם כסף⁵⁷. וי"ל דמיירי באתרא דלא קנו בכסף. מבואר בתוס' הרא"ש דהיינו באתרא שכותבין את השטר ולכן אינו קונה בכסף אלא בחזקה, וכתב דלפי זה יש לדקדק מכאן דבמקום שכותבין את השטר אף על גב דכסף אינו קונה, חזקה קונה⁵⁸. ודחה, דאפשר לומר דנתן לו דמי כולן ואפילו הכי

דארעא חד הוא, כשאמר קני קרקע זו, הכוונה דבזו תקנה השאר⁴⁶.

כתב הריטב"א: "פירוש ומטלטלי דקני בחזקת מקרקעי, היינו משום דאגב עבדינהו כקרקע עצמו וכגוף אחד דמו⁴⁷, והיינו דטריף בהא מטלטלי מלקוחות כדין קרקע כי שעביד ליה מטלטלי אגב מקרקעי"⁴⁸. יש שביאר דבריו, דהוקשה לו איך נקנין מטלטלין אגב קרקע, הא הוו גופים מחולקים, ולא מהני שאגב יעשה את המטלטלין לקרקע, דהא בקרקעות גופא אם התשמישין אינם שווים כגון חלסית ומצולה, לא מהני חזקה שעושה באחד מהן לקנות חברתה⁴⁹, לזה חידש הריטב"א דאגב עבדינהו כקרקע עצמו וכגוף אחד דמו, והוי כאילו נצמחים מתוך קרקע זו, והביא ראיה לזה מהא דקיימא לן⁵⁰ דאפשר לשעבד מטלטלין אגב קרקע ובעל חוב טורף מהן, ולכאורה קשה, דבשלמא קנין אגב מהני כיון דגם המטלטלין בני קנין הם, אלא שאין מעשה קנין זה מועיל בהן, אבל בשעבוד אין החסרון במעשה קנין אלא דמטלטלין לאו בני שעבוד הן, ואיך יועיל בהן אגב, ועל כרחק דאגב עבדינהו כחלק מקרקע זו, וכיון ששם קרקע עליהם לא פלוג רבנן⁵¹, ויכול לטרוף גם מלקוחות⁵².

דאמר קני כולן, ולישנא בתרא דקאמר תדע דלא קנה היינו היכא דלא אמר קני כולן, ע"ש. 46 עצמות יוסף. 47 בשיעורי ר"ד פוברסקי סי' מ' אות רל"א כתב, דמשמע דכ"ה אף באינן צבורין. 48 ראה בקצוה"ח סי' ק"ז ס"ק ד' שהביא מחלוקת ראשונים אי שעבוד מטלטלין אגב קרקע הוי מדין קנין אגב, או דשעבוד מטלטלין אגב קרקע לא ילפינן מקנין אגב דתרי מילי נינהו. וראה דברי יתזקאל סי' מ"ד אות ח', כתבי קהלות יעקב החדשים סי' מ"ה בדין אגב, ישועת דוד חו"מ ס"ס מ"ח. 49 ב"ב סז, א. 50 שם מד, ב. 51 כמו שכתבו התוס' גיטין לז, ב ד"ה אלא, דעציץ נקוב אע"פ שאפשר לכלותו מקרי קרקע לענין שעבוד כיון דלא פלוג רבנן. 52 ח' הגר"ח מטלז ב"מ בדין קנין אגב. ועוד בביאור דברי הריטב"א, ראה ברכת שמואל סי' ט"ז, אש תמיד עמ' שמו מהגר"ד ליכוביץ [וביאר שם באופן אחר ממש"כ בברכ"ש], ועמ' תפז מהגר"ש שקופ, שיעורי ר"ד פוברסקי סי' מ' אות רל"א. והגר"ח מטלז ועוד מפרשים הו"ד לעיל כז, א הערה 25 הקשו, דהריטב"א סותר את עצמו בגדר קנין אגב, דממש"כ כאן נראה דמעשה הקנין שעושה בקרקע מהני למטלטלין דהם חלק מגוף הקרקע, ואילו ממש"כ בב"מ יא. ב גבי נתינת מעשר ללוי דמהני באגב.

נראה דמעשה הקנין הוא בקרקע, והמטלטלין בטלין לקרקע להיות נקנין עמה מבלי חלות עליהן הקנין שעשה בקרקע, ע"ש. 53 הריטב"א פירש דדלישנא קמא י' בהמות באפסר א', היינו דנאגדין יחד, וללישנא בתרא י' בהמות באפסר א' אינן נאגדין יחד דומיא דשדות שאינן סמוכות, ומיירי שאמר לו קני באפסר של זו את כולן, דלא קנה אף שפירש לו המוכר, וזהו שמדמה הגמ' דה"ה בשדות, ומשני מי דמי התם גופין מחולקין אבל הכא סדנא דארעא חד הוא, ולכן אם אמר לו קני באפסר של זו את כולן, לא קנה. 54 כה, ב ד"ה והוי יודע. 55 עצמות יוסף. וסיים, דלפי זה אם פירש שיקנה באגב בלא מעות מהני כרשב"א וסיעתו [ה' לעיל כז, א הע' 212]. 56 עצמות יוסף, שושנת יעקב חו"מ סי' ר"ב ס"א ע"ש, וכ"פ המאירי הובא לעיל כז, א הע' 215, וזרע יצחק (לומברוזו) חולק וסובר דאפילו המטלטלין צבורין חשיב כשדה שאינה סמוכה. וראה שערי שמועות. 57 בחי' ר"ש שקופ סי' א' ד"ה ולפ"ז, הוכיח מקושית התוס' דאף שהיתה כוונתו לקנות בקנין חזקה מ"מ מהני לקנותה ע"י הכסף כשנותן את הכסף עבור הקרקע, וראה עבודת הלוי. 58 ראה "אוצר" לעיל כז, א 247. ובתוס' הרא"ש לעיל כז, א נהט בפשיטות דגם בחזקה אינו קונה במקום שכותבין את

דברייטא דקתני יפה כח חזקה קאי על מתנה, ומן הראוי היה לברייטא לפרש דין המתנה, וסיימה הברייטא שחזקה מכר לו עשר וכו' לאשמועינן דין המכירה דצריך שיתן דמי כולן⁶⁵.

יש שהעיר, שהתוספות כאן כתבו דבמתנה קנה כולן, ואילו בבבא בתרא⁶⁶ כתבו התוספות דבמתנה לא קנה כולן, ואף על גב שאינו מחוסר דמים, מכל מקום לא הוי כמכר שנותן לו דמי כולן⁶⁷.

מהאחרונים יש שהקשה, דאיך שייך לפרש דיפה כח חזקה מכח כסף היינו מתנה, והרי במתנה קונה בלא כסף. ותירץ, דאף במתנה שייך כסף, כגון שנותן המקבל פרוטה לנותן שיקנה לו שדה אחת, ואגב קנין זה יקנה לו שדות אחרות, בזה אמרינן שלא קנה כיון שלא נתן לו הפרוטה עבור השדות האחרות, ובזה עדיף כח חזקה דסדנא דארעא דחד הוא והוי כאילו החזיק בכולן, ולפי זה יש ראייה דלא כסמ"ע⁶⁸ שכתב דכסף קנין לא מהני רק בתורת שוויות, דזה לא שייך במתנה⁶⁹.

תוס' בא"ד. וה"ר שמואל מאיברא פי' שנתן דמי כולם כגון שהמוכר היה חייב ללוקח מעות כבר⁷⁰, והשתא ניהא דבאותם מעות לא היה קונה כי היכי דלא מצי לקדושי בהן איתתא לפי שהוא מלוה ה"נ לא מצי למיקני בהן קרקע. כתבו ראשונים, דכן מבואר לקמן⁷¹ דמלוה אינה קונה במכר, דאמרינן שם "ושוים במכר שזה קנה ואי אמרת מלוה להוצאה ניתנה במאי קני"⁷². והרמב"ם⁷³ חולק וסובר דמכר נקנה במלוה כמו

אין כאן קנין כסף, דמיירי שנתן לו משכון⁵⁹, וכדאמרינן לעיל⁶⁰ מנה אין כאן משכון אין כאן, וסיים דהלשון דנתן לו דמי כולן, לא משמע דמיירי בכהאי גוונא.

עוד תירצו הראשונים את קושית התוספות, דהברייטא מיירי באופן שאמר לו קנה בחזקה ולא בכסף⁶¹.

תוס' בא"ד. וא"ת ומאי קאמר יפה כח חזקה מכח כסף והלא חזקה אינה מועלת בלא כסף. יש שכתב ליישב, דלפי שיטת הראשונים⁶² דאם פירש לו שיקנה את שאר השדות בחזקה של זו, קנה אף שלא נתן לו דמי כולן, בזה שפיר יפה כח חזקה⁶³.

יש מהאחרונים שתמה, דאכתי שפיר קאמר דיפה כח חזקה כשיצטרף עם הכסף, מכח כסף כשיצטרף עם השטר, שהרי הכא באתרא דכתבי שטרא מיירי וכמו שכתבו התוספות לעיל, והיינו דכסף כשיצטרף עם השטר לא מהני לקנות שאר שדות, ואי כתב שטר על שדה אחת קנה שדה זו, אף שנתן דמי כולן לא קנה שאר השדות, כיון דלא כתב שטר כי אם על שדה אחת, ואי משום הכסף, הרי כסף לא קונה באתרא דכתבי שטרא. ותירץ, דדומיא דלעיל גבי יפה כח הכסף וכו', דאיירי בכסף לחודיה ובשטר לחודיה בלא הצטרפות קנין אחר⁶⁴.

תוס' בא"ד. ואומר הר"ח דבמתנה מיהא קנה כולם כשהחזיק באחת מהן בלא כסף. פירוש,

אברות

השטר. 59 פרחי כהונה כתב, דמזה שהתוס' לא תירצו דמיירי שנתן משכון, משמע דמשכון לא מהני, משום דלא סמכא דעתיה, ע"ש עוד מש"כ בזה. 60 ח, ב. 61 רמב"ן, רשב"א, תוס' רי"ד, וכע"ז במאירי ד"ה מכר, שתירץ דנתן הכסף בתורת פרעון ולא בתורת קנין. וראה שיטה לא נודע למי. 62 ראה לעיל הערה 1. 63 חוסן ישועות ב"ב נג, ב. 64 פרח מטה אהרן ח"א סי' ק"ו דף קפ ד"ה ובמה. 65 עצמות יוסף. 66 נג, ב ד"ה אותה. וראה השיטות בדין מתנה ב"אוצר" לעיל בגמ' ד"ה מסייע ליה. 67 שושנת יעקב חו"מ סי' קצ"ב סק"ה. עוד כתב שם, דבתוס' ב"ק יב, א סד"ה למה, שכתבו דדוקא בנכסי הגר שהם הפקר לא קנה אלא אותה שהחזיק אבל במכר דאיכא דעת אחרת קנה כולן, משמע דמתנה דאיכא דעת אחרת קנה כולן וכמו שכתבו כאן. 68 סי' ק"צ סק"א. 69 חמדת שלמה. וראה לעיל כו, א 245 ואילך. 70 תוס'

הרא"ש כתב, דהלשון נתן לו דמי כולן לא משמע דמיירי בכה"ג. בריטב"א שתירץ כה"ר שמואל דאיירי במלוה נוסף "דנהי דלא קנה בדמים, קנה בחזקה לבדה במקום שאין כותבין את השטר", וראה "אוצר" לעיל בראש התוס'. משמרות כהונה דייק, מדלא כתבו התוס' דאיירי שזקף דמי המכר בחוב, משמע דסוברין דזקיפת דמי המכר הוי כנתינת מעות וקונה מדין כסף, כדעת הריטב"א לעיל טז, א, וראה פרחי כהונה (לר' רחמים חי ונדפס בס' ועד לחכמים ח"ג), קצוה"ח סי' ל"ט ס"ק ח', שו"ת קול אליהו ח"א חו"מ סוף סי' י"א. יפה עינים הקשה, דבשטר ליכא למימר כתירוץ ה"ר שמואל, א"כ מהו יפה כח חזקה מכח כסף ושטר. ותי', דלכאורה י"ל דמיירי בשטר בלא כסף דלא קונה כדלעיל כו, א, ע"ש. 71 מז, א. 72 רמב"ן, רשב"א. וראה רש"ש. 73 הל' מכירה פ"ה ה"ד ופ"ז ה"ד, והשיגו הראב"ד, וראה בנו"כ שם.

כולן. יש שפירש, דהיינו לשיטתם לעיל דאחו בטלפיים, ודמי ממש לעשר שדות, אם כן דוקא כשנתן דמי כל הבהמות דומיא דעשר שדות, אבל לפרש"י דהחזיק באפסר ממש, לא בעינן שנתן דמי כל הבהמות, ומייתי ראייה מבהמות שאחו באפסר ממש ולא נתן דמי כולן, לשדות שהחזיק באחת מהן ונתן דמי כולן⁸¹.

תוס' בא"ד. ומשני התם איגודו בידו, כלומר⁸² ראוי היה להיות בידו אם ירצה לאחוז באפסר שכולן קשורים באפסר אחד ויקנה כולן, השתא נמי הוי כמחוברות יחד. יש שפירש כוונתם, על דרך שכתב הרא"ש בנדרים⁸³, דאם היה לפניו בסמוך לו ככר של הפקר ואין שם אדם אחר שיכול לזכות בו אלא הוא, יכול להקדישו כיון שבידו לזכות בו⁸⁴.

וזוקקים את הנכסים וכן. פירש רש"י במשנה לעיל⁸⁵: "האי זוקקין אנכסים קאי שאין להם אחריות, ולא אבית דין". אבל הריטב"א כתב: "והא דקתני זוקקין לאו אנכסים קאי, דלא משמע לישנא הכי, אלא אבית דין קאי, שזוקקין לישבע על הקרקעות בגלגול המטלטלין וכו', ואע"ג דקתני סתמא זוקקין, אורחא דתלמודא הוא בהכי, כאותה

שנקנה בכסף, ולכן קרקע נקנית במלוה ובמטלטלין קאי במי שפרע. ולשיטתו יש לומר, דכיון דסבירא ליה⁷⁴ דבמתנה קנה כולם כשהחזיק באחת מהן, אם כן יתרץ את קושית התוספות כתירוצן הר"ח לעיל⁷⁵. תוס' בא"ד. ובהאי נמי איכא יפה כח דחזקה שקונה בלא כסף. דבמה שפירש דאיירי במלוה, מיושבת הקושיא הראשונה דתיפוק ליה שקונה מטעם כסף, וכאן בא ליישב את הקושיא השניה דשפיר שייך לומר יפה כח חזקה מכח כסף⁷⁶.

תוס'. ד"ה עשר בהמות באפסר אחד. נראה דאיירי שכולן קשורים באפסר אחד והוא אחז בטלפיים או בשערה וכו' דאי החזיק באפסר ממש מאי מייתי מהא דילמא הכא שאני שהחזיק בכולן. נש שכתב, דמרש"י כאן⁷⁷ ומהרשב"ם בבא בתרא⁷⁸ נראה שמפרשים דמחזיק באפסר ממש, ולקושית התוספות מאי מייתי ראייה מעשר שדות, יש לומר דמחוברים יחד על ידי חבל אחר, והאפסר אינו אלא על ראש אחת מהן, ולכך לא חשיב שהחזיק בכולן, אבל בפירש"י אי אפשר לכיון לפירוש זה⁷⁹.

תוס' בא"ד. ונראה דדוקא שנתן דמי כל הבהמות⁸⁰ כי היכי דבעינן בשדות שנתן דמי

לעיל ב"אוצר" ריש ד"ה מסייע ליה. כתב הרש"ש בב"ב נג, ב, דאף במתנה קנה כולן בעשר בהמות, והוכיח כן מהא דשתי שדות ומצר אחד ביניהם, ובעי בגמ' שם החזיק במצר לקנות שתיהן מהו, ופירש הרשב"ם שם ד"ל דמהני לקנות שתיהן דהמצר אפסר דארעא דומיא דאפסר דעשר בהמות, והתם איירי בנכסי הגר שהן הפקר, ואי עשר בהמות איירי רק במכר ונתן דמי כולן, מאי מדמה הרשב"ם מכר למתנה לשיטתו לעיל ד"ה אותה, דמחלק בין מכר דנתן דמי כולן וכל השדות משועבדות לו, לבין נכסי הגר, אבל אי מיירי במתנה נחא, דמשמע מלשוננו שם בד"ה אותה, דמתנה שוה לנכסי הגר [ראה לעיל הערה 22]. אך לפי"ז קשה, מאי קאמר הכא אמילתא דשמואל תדע וכו', הא ע"כ אפסר דעשר בהמות עדיף טפי דאפילו במתנה מהני. 81 חיי אברהם. 82 בתוס' הרא"ש כתב, וז"ל "שכולם קשורים בידו ביחד ואין דבר מפסיק ביניהם הילכך כשהוא אחז בטלפה של אחת מהן כאילו אחז בכולן". 83 לר, ב ד"ה להורישה, בשם רבי אליעזר ממין, והובא בקצוה"ת סי' רי"ב סק"ד. 84 בית אהרן (קלפיש). והרש"ש פירש, דהאי בידו הוא כמו דלקמן סד, א דפריך והרי בידו להשיאה לחלל, ור"ל דבידו הוא לאתחז את האגד עצמו. וראה דברות משה סי' מ"ב הערה מ' ד"ה ובאור עמ' תסה. 85 כו, א

74 שם פ"א ה"כ. 75 המקנה. עוד כתב שם, דלדעת הרשב"ם ב"ב נג, ב ד"ה אותה, וסז, א ד"ה כיון, דמתנה הוי כמכר שלא נתן דמי כולן, ולא קנה אלא אותה שדה, יקשה קושית התוס' מאי יפה כח חזקה מכח כסף, וליכא לתרוצי כמש"כ התוס' בשם הר"ח, וצ"ל שיפרש כה"ר שמואל. לפני שלמה ב"ב נג, ב תמה עליו, שהרי הרשב"ם שם נג, א ד"ה ומה מכר, וסז, א, כתב כתי' הראשון בתוס' כאן דמיירי באתרא דלא קני בכסף. ותירץ, דלפי מש"כ הסמ"ע סי' קצ"ב ס"ק כ"ד דבשכירות לכו"ע מהני חזקה בשדה אחת עבור השאר, י"ל דבהא יפה כח חזקה. וע"ש מש"כ ליישב לדעת המחנ"א הל' שכירות סי' ב' דשכירות דינה כמתנה. 76 עצמות יוסף. ובירורי השיטות פירש כוונתו, דלפירוש ה"ר שמואל מיירי במקום שאין כותבין שטר וכסף לבד קונה, ויפה כח חזקה דע"י חזקה על שדה אחת קונה שאר השדות, משא"כ בכסף שאם נתן כסף על שדה אחת והשאר במלוה לא קנה השאר. והוסיף, דמה שפירש הרש"ש דכוונתם דהשדה שמתזיק בה שעל ידה קונה את שאר השדות, קונה בחזקה לחוד בלא כסף, הוא דחוק, וגם אינו מוכן כוונתם בזה, שהרי קושית התוס' היא על העדיפות בשאר השדות. 77 ד"ה אגודו, שפירש כולן אגודות באגד זה שבידו. 78 נג, ב ד"ה מהו. 79 רש"ש. 80 ראה

מודו דפותחין בגלגול".

ויש שדייקו בדעת הרמב"ם⁸⁹ שכתב 'יש לבעל לגלגל עליה', שאף בסוטה צריך שיתבע הבעל⁹⁰.

אמן על השבועה. יש שהקשו, איך יתכן שאומרת הסוטה אמן על השבועה, והרי אמרו⁹¹ שהנשבע לשקר נפרעים ממנו לאלתר ואין זכות תולה לו, ואילו בסוטה אמרו⁹² שזכות תולה לה שלש שנים. יש שתירץ, שלא אמרו שנפרעים ממנו לאלתר דהיינו מיד ממש, אלא הכוונה באותו הדור, לאפוקי משאר עבירות שתולין לו שנים ושלשה דורות⁹³.

ויש שתירץ, שאין זכות תולה רק לענין העונש של סוטה שלא תהיה 'צבתה בטנה ונפלה ירכה', אבל עונש של יסורים ועונש ממון ושאר עונשים מחמת השבועת שקר אין זכות תולה⁹⁴.

ויש שתירץ, שאף על פי שהכוונה מיד כפשוטו, מכל מקום זהו דוקא כשמשיבועו בטענת ודאי, שיש מי שיודע שנשבע לשקר, והרי חילל את השם, ולכן אין הזכות תולה, אבל בסוטה שמשיבועו בטענת ספק, שהבעל אינו יודע שזינתה, לכן הזכות תולה על עון השבועה⁹⁵.

אמן שלא סטייתי ארוסה, ונשואה, ושומרת יבם⁹⁶. יש שהקשה, למה לא שנתה המשנה אמן לחוד על שלא סטייתי ארוסה ואמן לחוד על שלא סטייתי נשואה, כשם ששנתה כן לגבי שאר הדברים. ותירץ, שבא לרמז שהשבועה על אירוסין היא על ידי גלגול מהנישואין⁹⁷. אך יש שהקשה, שזה אינו מתיישב לדעת רב שלומד גלגול מאיש אחר

ששנינו (פסחים צט, ב) לא יפחתו לו מארבע כוסות, שפירושו לא יפחתו לו בית דין או גבאי צדקה, ודכוותיה טובא⁸⁶.

אמר עולא מניין לגלגול שבועה מן התורה שנאמר ואמרה האשה אמן אמן וכו'. כתב הריטב"א: "פירוש, אף על גב דגמרינן גלגול שבועה מן התורה מסוטה, איכא בסוטה מאי דליכא בעלמא, דאילו בסוטה הכהן פותח הגלגולין מעצמו, ואילו בעלמא קיימא לן דאין בית דין פותחין לו לגלגל עד דטעין תובע, דאמרינן התם (שבועות מט, א) אמר רב הונא לכל מגלגלין חוץ משכיר, ורב חסדא אמר לכל אין מקילין חוץ משכיר, מאי בינייהו, איכא בינייהו למפתח לו, לרב חסדא פתחין, לרב הונא לא פתחין, והלכתא כרב הונא, ומודה רב הונא דבסוטה פותח הכהן, אלא דשאני סוטה דהוי איסורא, וכל ישראל ערבין זה לזה ומחייבי לאפרושיה מאיסורא ובעלי דבר חשיבי, אבל הכא דממונא הוא, אי לא טעין בעל דבר, אין לנו לעשות עצמינו עורכי הדינין ולפתוח לו שיגלגל עליו"⁸⁷.

אבל הנמוקי יוסף⁸⁸ כתב, שמגלגלים בכל מקום אף על פי שאין בעל דין תובע ופותחין לו, והוכיח כן ממה שלמדו דין גלגול שבועה מסוטה, וז"ל: "דאמן מאיש זה אמן מאיש אחר, אף על פי שאין בעלה תובעה אלא מאיש זה שקנא לה שנסתרה מיירי, והא דפליגי (שבועות מט, א) אי פותחין בגלגול או לא, הני מילי בשבועה דרבנן דעלה עסקינן התם, אבל בשבועה דאורייתא כולי עלמא

הקשה כן על הגמרא כאן, והרי זו תמיהה על הנאמר בתורה שאמרה והשביע הכהן את האשה. 94 לחם שמים סוטה פ"ב מ"ה, וכן תירץ ביד דוד, וע"ש מה שהוסיף. 95 אור שמח הל' שבועות פ"א ה"ט, ותירץ כן עפ"י דעת הרמב"ם שם שבטענת ספק אין מאיימין עליו. ועל תירוצו הלחם שמים הנ"ל כתב שהוא דחוק. 96 ראה בחזו"א אה"ע"ז סי' ק"ל סק"ה שהעיר, איך מגלגל על שומרת יבם, והרי בסוטה ית, ב מוקי הגלגול על הזנות שזינתה תחת הראשון, ולכאורה תמוה כיון שזינתה איגלאי מילתא דלאו אשתו דיבם דלא קנאה (יבמות יא, ב), ואיך משביעה. ויישב, די"ל דאע"ג דלא קנאה מ"מ יכול להשקותה מדין יבם דהרי צריכה חליצה, וזנות לא מפקיעה את הזיקה. 97 זרע יצחק.

ד"ה וזוקקים. 86 וכ"כ הריטב"א שבועות מ, ב, ודייק כן מהלשון 'עם נכסים שיש להם אחריות', דמשמע שזוקקין לאו אנכסים קאי. אמנם לפי גירסתנו 'וזוקקין את הנכסים שיש להם אחריות לישבע עליהן' משמע שזוקקין אנכסים קאי. עיין שורש ישי. 87 עיין חושן אהרן חו"מ סי' צ"ד סעי' א'. 88 ב"מ [ב, א מדפי הרי"ף], וכ"כ הרא"ש שם סי' ד', והאו"ז סי' ב'. ועיין שערי זיו סי' פ"ב. 89 הל' סוטה פ"ד ה"ו. 90 מנ"ח מצוה שס"ה ס"ק ל"ד, אור שמח הל' טוען ונטען פ"א ה"ב. וראה במהדיר לריטב"א שרוצה לפרש שאף דעת הריטב"א כן, ולא כתב רק שהכהן פותח ומודיע לבעל שיכול לגלגל, ע"ש. ועיין חידושי רבי שמואל ב"מ סי' ה'. 91 שבועות לט, א. 92 סוטה ו, א. 93 מקום שמואל בשער התירוצים. וביד דוד תמה למה

מקשים האחרונים, למה לא הביאה הגמרא את הפסוק המובא במשנה שם 'אשר תשטה אשה תחת אישה'¹⁰³. יש שתירצו, שעיקר דברי הגמרא על ארוסה, ומשום שעולא רוצה ללמוד גלגול שבועה לכולי עלמא, וזה אין שייך רק בארוסה, שלדעת רבי יאשיה¹⁰⁴ אין ממעטים שומרת יבם, ולכן מביאה הגמרא את הפסוק שממנו ממעט רבי יאשיה ארוסה, כדי לומר שאף לרבי יאשיה אפשר ללמוד גלגול שבועה¹⁰⁵.

ויש שתירץ, לפי מה שאמרו שם שאילו היה רק את הפסוק אשה תחת אישה היו ממעטים רק שומרת יבם, ולכן הביאו בגמרא את הפסוק תחת אישך שממנו נלמד למעט גם ארוסה¹⁰⁶.

כתב הרשב"א: "והוא הדין דהוה מצי למימר מאי טעמא בעינן והביא האיש את אשתו אמר רחמנא וליכא". וכן דרשו בירושלמי¹⁰⁷ מפסוק זה. ויש שתמהו, שלשון אשה כולל גם ארוסה, ואין ממעטים מתחת אשה רק משום שלשון 'תחת אישה' משמע שהיא תחת רשותו והיינו נשואה¹⁰⁸. ויש שכתב, שאי אפשר ללמוד מפסוק זה, כיון שמפסוק זה למדו במסכת סוטה¹⁰⁹ שהבעל נאמן מן התורה להתייחד עמה, ואפשר לומר שאין הפסוק בא למעט שאין ארוסה שותה, אלא בא למעט להתייחד עם ארוסה¹¹⁰.

מי בדקי לה מיא ונקא האיש מעון אמר רחמנא, בזמן שהאיש מנוקה מעון מים בודקים את אשתו, אין איש מנוקה מעון אין המים בודקים את אשתו. כתב הרשב"א: "וכמאן דאמר

כמבואר בתוספות. ותירץ באופן אחר, שבעצם לא היה צריך לכתוב כלל נשואה שכבר זה כלול בתחילת המשנה בשבועה על איש זה, רק המשנה נקטה אגב ארוסה⁹⁸.

והתנן ארוסה ושומרת יבם לא שותות ולא נוטלות כתובה. כתב בתוספות הרא"ש: "ואף על גב דפליגי בית שמאי בבבא שאחריה מתו בעליהן עד שלא שתו דאמרי נוטלות כתובה ולא שותות, מודו הכא לפי שנתנה אצבע בין שיניה שנסתרה בזמן שאינה ראויה לשותות, וכאילו במתכוין אסרה עצמה על בעלה".

מ"ט תחת אישך אמר רחמנא וליכא. יש מקשים, למה צריכה הגמרא להביא טעם, והרי אפשר להקשות בלי הטעם מעצם דברי המשנה⁹⁹. יש שתירץ, כיון שעולא בא ללמוד גלגול שבועה מן התורה, לכן צריך להביא את כל הפסוקים המכריחים שיש דין גלגול שבועה מהתורה, שמפסוקים אלו נלמד שאי אפשר לפרש את הפסוק שנלמד ממנו שבועה על ארוסה בלא גלגול¹⁰⁰.

ויש שתירץ, שאם היתה הגמרא מביאה רק את המשנה שארוסה אינה שותה, היה מקום לומר שזה מן הטעם שנאמר מבלעדי אישך שנלמד מזה שלא תקדום שכיבת בעל לשכיבת בעל, ולזה יש פתרון באופן שקדשה בביאה לפי הצד לעיל¹⁰¹ שביאה אירוסין עושה, ועדיין לא נדע דין גלגול שבועה, לכן הביאה הגמרא את הפסוק תחת אישך, שממנו נלמד שצריך להשקותה כשהיא נשואה אפילו באופן שקדמה שכיבת בעל לבועל¹⁰².

ישי, מרומי שדה, וכן הקשו בזרע יצחק, פנים מאירות, שו"ת רידב"ז סי' ט"ז, ואור חדש, וע"ש מה שתירצו. ורש"י כאן הביא פסוק זה. 104 סוטה כד, א. 105 פנ"י. והרש"ש תירץ, שהעדיפה הגמרא להביא פסוק שכולם דורשים ממנו מיעוט, רבי יונתן ממעט שומרת יבם, ורבי יאשיה ארוסה, מאשר להביא פסוק שרק רבי יונתן דורש ממנו למעט. 106 שורש ישי, וע"ש עוד תירץ. 107 סוטה פ"ד ה"א. ציינו בשער יאודה (אלגאזי) ה"ל סוטה פ"ב ה"ח עמ' לט. 108 כתר כהונה פרשת נשא פסקא כ' אות ע"ח, שער יאודה הנ"ל, וע"ש שהוכיחו מכמה מקומות שלשון אשה כולל ארוסה. וע"ש שדי חמד כללים מערכת האל"ף כלל שמה, כרך א' עמ' 86, ובפאת השדה כלל ק"ה עמ' 282. 109 ז, א. 110 המקנה. וראה עוד באהבת ציון מה שתירץ.

98 שורש ישי. 99 פנ"י, שו"ת רידב"ז סי' ט"ז, וע"ש שהוסיפו להקשות, למה ביבמות נח, א שג"כ הקשו בגמרא כן, לא הזכירו את הטעם. ועוד הקשו את הקושיא הראשונה באהבת ציון [וע"ש מה שתירץ], יבין שמועה פרשת נשא אות שכ"ט, שו"ת רבינו חיים כהן (רפפורט) אהע"ז סי' פ"ה, ואור חדש. וראה במרומי שדה שדייק מדברי רש"י בד"ה לא שותות, שכתב 'דבעינן תחת אישה' שאינו גורס כן בגמ', ומתוס' ד"ה ה"ג, נראה דלא גרסי מדברי המשנה אלא גרסי 'וקא משקי לה כשהיא ארוסה תחת אישך אמר רחמנא', וגירסת הגמרא בלולה מגירסת רש"י ותוס'. 100 פנ"י. 101 י, א. 102 שו"ת רבינו חיים כהן הנ"ל. וכעין זה תירץ ביבין שמועה הנ"ל, שהיה אפשר להעמיד בבא עליה ארוס בבית חמיו וקדמה שכיבת בעל. 103 פנ"י, רש"ש, שורש

בסוטה פרק ארוסה (כה, א) דבעל שמחל על קנויו לאחר סתירה אין קנויו מחול, דלמאן דאמר קנויו מחול אם בשעה שבא עליה מחל על קנויו, כל שכן דלא משקה לה, דאחר שמחל על קנויו אינו חוזר ומשקה לה על אותה סתירה, ואם לא מחל בביאתו הא אינו מנוקה.¹¹¹

יש שכתב, שאם עשה תשובה משקין אותה¹¹¹. אולם יש שהוכיח, שאף אם עשה תשובה אין המים בודקים את אשתו, ממה שלא העמידה הגמרא בעשה תשובה, והטעם שאינה מועלת תשובה, שאין הקב"ה עושה נס זה רק למי שלא בעל בעילה אסורה מימיו¹¹². ויש שחילק בין אם היה ידוע שבא ביאה אסורה, שאינו נאמן לומר שעשה תשובה שאין לבית דין להאמין לו ולגרור למחיקת השם, אבל אם אין ידוע שבא ביאה אסורה רק הוא עצמו ידוע שחטא ואמר שעשה תשובה, שזה בינו לשמים, הרשות בידו למחוק את השם כשיודע שעשה תשובה¹¹³.

ויש שדחה הראיה, שאין מועילה תשובה אלא למי שבא ביאה אסורה דרך זנות, אבל כאן שנשאה באיסור אין מועילה לו שום תשובה בעולם עד שיגרשנה, ויתקן הנישואין שהיו באיסור, ואנן סהדי שלא עשה תשובה¹¹⁴.

אלא על ידי גלגול. כתב הריטב"א: "וכי תימא אכתי משכחת לה ארוסה ושומרת יבם בת שבועה כגון שקינא לה בעודה ארוסה ושומרת יבם ואחר כך בא עליה¹¹⁵ ונכנסה לחופה ונבעלה, ואחר כך

נסתרה ולא בא עליה בעל אחר כך וקא משקי לה. הא ליתא דהא אע"ג דקינא לה בעודה ארוסה או שומרת יבם, כיון דסתירה לא הוה אלא לאחר נישואין לא קרינן לה ארוסה ושומרת יבם סוטה, שאינה סוטה על עסקי קנוי אלא על עסקי סתירה, ובסתירתה נעשית סוטה, והקינא כהתראה הוא לה, וזה פשוט¹¹⁶."

אשכחן סוטה דאיסורא, ממונא מנלן. בספרי¹¹⁷ למדו גלגול שבועה לכל התורה כך: "הואיל ונאמרו שבועות בתורה סתם ופרט באחת מהם שמגלגלים עליה את הישן אף פורטני בכל שבועות שבתורה שיגלגלו עליה את הישן, והלא דברים קל וחומר ומה סוטה שלא נתבעה מקודם מגלגלים עליה את הישן גזילות שנתבעו מקודם אינו דין שיגלגלו עליה את הישן". יש שפירש כוונת הספרי, מה סוטה שלא נתבעה מקודם, היינו שאף על פי שהבעל דין אינו תובע, הבית דין מגלגלין, אבל גזילות נתבעו מקודם שהבעל דין תובע¹¹⁸. ובטעם הדבר שלא פירש הספרי כבבלי, יש לומר שהספרי הולך בשיטת רבי אליעזר כמוזכר בדבריו קודם, ולרבי אליעזר בסוטה גם כן משקה על פי עד אחד, ולכן אי אפשר לעשות הקל וחומר של הבבלי¹¹⁹.

יש שהקשה, הרי אמרו¹²⁰ שסוטה איסורא דאית ביה ממונא הוא, ומשום הפסד כתובה. ותירץ, שמכל מקום מניין שמכוח תביעת ממון מגלגלים, שמא רק מכוח האיסור מגלגלים¹²¹, ואף על פי שמגלגלים גם על שומרת יבם, ויש מי שסובר

פיסקא ט"ו. 118 פירוש זית רענן על ילקוט שמעוני פרשת נשא סי' תש"ח אות מ"א, והביאו דבריו בפירוש כתר כהונה, וזרע אברהם על הספרי, וכן פירשו בתולדות אברהם על הספרי באופן ב', ועץ יוסף על מדרש רבה פרשת נשא פרשה ט' פיסקא ל"ח. וראה בפירוש הרז"ו על המדרש רבה שפירש, שבסוטה לא תבע תחילה, היינו שלא קינא לה שהיה בסתר, ובגזילות שבגלוי תבע, וכן פירש בספרי דבי רב. וראה בפירוש הראב"ד, וברכת אברהם על הספרי, שפירשו שבסוטה לא תבע תחילה ובגזילות תבע תחילה [ונראה שכוונתם כזית רענן הנ"ל]. 119 ספרי דבי רב. אולם בתולדות אברהם הנ"ל צדד באופן א' לפרש כוונת הספרי כבבלי. ובעמק הנצי"ב שהובא להלן פירש ג"כ דברי הבבלי כספרי, וביאר בדרך חדשה דברי הבבלי, והובאו דבריו להלן כח, א, וכתב שידוע שרוב תנא דבי רבי ישמעאל שבש"ס הם מהספרי. 120 שבועות לו, ב. 121 ברב ברכות (לכן איש

111 קרבן תגיגה סי' פ"א [הל' סוטה פ"ב]. 112 משנה למלך סוטה פ"ב ה"ח. 113 כתר המלך הלכות סוטה פ"ב ה"ח, וכזה מיישב דברי הקרבן תגיגה הנ"ל. וכן בשו"ת חיים שאל ת"ב סי' ג' ד"ה ואולם אני, דחה הראיה מכאן בסברא זו, שתשובה מסורה ללב וא"א למחוק את השם על סמך זה. 114 ספרי דבי רב פרשת נשא פיסקא ז' [ה, יב] ד"ה האמנם מה שהכריח. ועיין יוסף לקח (ראפ) יבמות נח, א ד"ה אין האיש. 115 המהדיר לריטב"א תמה, למה צריך ביאה זו. ואפשר שבא עליה קאי אשומרת יבם, ונכנסה לחופה ונבעלה קאי אארוסה. 116 וכן הקשה ותירץ הרשב"א. ועיין מאירי שהביא שיש גורסים אוקימתא זו למסקנא, ודחה דבריהם. ועיין עבודת הלוי בתוס' ד"ה אלא, שג"כ הקשה קושיא זו לפי דברי התוס' שפשטות הפסוק שהסתירה היתה בזמן הנישואין. וע"ע באר מים חיים, פני יצחק (דדובס) בתוס' ד"ה ה"ג, וחידושי רבי עזריאל. 117 פרשת נשא סוף

נאמר בפרשה דהיינו ארוסה ושומרת יבם, אלא מפרש שאמן אחד מוסב על עיקר שבועה, ואמן אחד מוסב על גלגול שבועה על איש אחר וארוסה ושומרת יבם¹²⁸.

מבואר בדבריו, שהדין של גלגול שבועה נלמד מהאמן השני שהוא מיותר. ומקשים האחרונים, הרי אין זה ייתור, שמעצם זה שהאשה צריכה לומר פעמיים אמן, יש ללמוד שאומרת אמן על השבועה ואמן על הגלגול¹²⁹. יש שתירץ, כיון שלפי ההוה אמינא שאין נלמד דין גלגול שבועה מהפסוק, פירש רש"י להלן שמילי מילי קתני, דהיינו שאין האשה אומרת פעמיים אמן, אלא אמן אחד אומרת סוטה ארוסה ואמן אחד אומרת סוטה נשואה, וזה נלמד מהייתור של מילת אמן, לכן פירש בשיגרת לשונו גם על גלגול שנלמד מייתור¹³⁰.

ויש שכתב, שמצד פשט הפסוק האשה אומרת פעמיים אמן על האלה ועל השבועה, ואמירתה אמן על האלה היינו קבלת הדברים, ואמירתה אמן על השבועה היינו כדי שתחשב כמוציאה שבועה מפיה, ומצד הדרש דורשים לרבות גם גלגול

ששומרת יבם אינה אסורה ליבם, ואם כן נמצא שאין הגלגול רק להפסידה כתובתה¹²², ומצינו גלגול בממון¹²³. מכל מקום מן הפסוק אין הוכחה שמגלגלים בממון, שאפשר להעמיד את הפסוק רק בגלגול על ארוסה ולא על שומרת יבם¹²⁴.

ויש שתירץ, לפי דעת בית הלל¹²⁵ שמיד כשקינא לה ונסתרה הפסידה כתובתה, אלא כששותה מהמים ומבררת שלא נטמאה נוטלת כתובתה, ואין לומר שמכוח השבועה היא נוטלת, שכל הנשבעים שבתורה נשבעין ואין משלמין, וזו נשבעת ונוטלת¹²⁶.

ויש שתירצו, שהסוגיא כאן כשיטת הסוברים שכתובה דרבנן, אם כן לא מצינו ממון בסוטה לענין גלגול מהתורה¹²⁷.

רש"י ד"ה אמן אמן. יתירא למידרש ביה גלגול, כדקא מסיים ואזיל אמן שלא סטייתי ארוסה ונשואה, ולא אפשר לאוקמה אלא בגלגול. יש שדייק מדבריו שאינו מפרש כתוספות, שאמן אחד מוסב על הנאמר בפרשה ואף על איש אחר שהוא בתורת גלגול, ואמן אחד על מה שלא

שאיין לה כתובה ואף לסוכר שיש לה היינו מדרבנן. אך דחה תירוצו זה, וגם בשובע שמחות הקשה על תירוצו זה, ע"ש. וע"ע ארזא דבי רב. וראה עוד מה שתירץ בדברי ירמיה בתורה ונקה. 128 גור אריה (למהר"ל) פרשת נשא על הפסוק 'ואמרה האשה אמן' [וכ"כ בפני שלמה], וכן דייק כן מפירוש רש"י על התורה ומיישבו מקרשית הרא"ם למה השמיט רש"י אמן על ארוסה ושומרת יבם, שרש"י מפרש שאמן אחד מוסב על עיקר שבועה ואמן אחד מוסב על גלגול שבועה, כשכתב רש"י אמן על איש אחר נכלל בזה גם אמן על ארוסה ושומרת יבם, ששניהם בתורת גלגול. ועוד עמד על מש"כ רש"י שם שם קודם את האמן על איש אחר, ואחר כך את האמן על האלה והשבועה, וביאר שלשית רש"י לאחר שיש ייתור ונלמד גם הדין המחודש, תזור הדין המחודש ונלמד מהפסוק הראשון. וע"ע חידושי מהר"י בירב, ואמרי בינה (גרמיון). 129 פנ"י, אור חדש, פני שלמה, חשן אהרן חו"מ סי' צ"ד סעי' א', והביא מדברי הרמב"ם בהל' סוטה פ"ד שמבואר בדבריו שעונה פעמיים אמן, ולדבריו עניית אמן בפעם השניה משום גלגול. 130 פנ"י בתירוצו השני, וע"ש עוד שני תירוצים. וכעין זה תירץ באור חדש [ומדבריו משמע שמחמת שבהו"א אין לפרש שאומרת פעמיים אמן, גם לפי האמת אינה צריכה לומר פעמיים אמן]. אך בחשן אהרן הנ"ל דחה תירוצו זה, שאפשר שלפי ההו"א צריכה לומר פעם שניה אמן על איש

ח' עמ' קיא הוכיח מכאן, שאיסורא דאית ביה ממוןא אינו נחשב כממון לחוד לגבי ממון אלא כאיסור לחוד, ומשום שאיסור חמור ממון. 122 כמבואר ברש"י סוטה כג, ב. 123 אדני סף, שובע שמחות, ונחל יצחק סי' צ"ד סעי' א' ענף ב', תמהו עליו שנתעלמה ממנו גמ' מפורשת בסוטה יח, ב שמבואר שם שאין משביעים שומרת יבם רק לרב המנוגא שאסורה לבעלה או לר"ע שאין קידושין תופסים בחיובי לארין שהרי היא כערוה. ובציץ אליעזר ח"ט סי' ס"ה הוסיף לתמוה, שהרי הפנ"י עצמו הזכיר סוגיא זו בד"ה האי ארוסה. עוד כתב בנחל יצחק הנ"ל, שאין להוכיח ממה שהגמ' בסוטה שם אמרה שאין משביעים בשומרת יבם רק מצד האיסור, שאין מגלגלים על הנשבעים ונוטלים. שיש לחלק ששם זהו גלגול מממון על איסור, ולא מצינו שמגלגלים רק מממון על ממון ומאיסור על איסור. 124 פנ"י. 125 כתובות פא, א. 126 המקנה להלן כח ע"א תורה נאמרה. וראה בנחל יצחק הנ"ל, שאין להוכיח לפי דבריו שאין מגלגלים שבועה על הנשבעים ונוטלים, שכאן גם בעיקר השבועה היא נשבעת ונוטלת. וראה מה שתמה על תירוצו המקנה בשובע שמחות. 127 חוט המשולש (ליפקין) סי' י"ז, חידושי בן יאיר, זכרון יעקב (גפן) כת, א. אולם המקנה הנ"ל תמה על זה, שמשמע שאפילו אם כתובה דרבנן מ"מ נהגו בזה קודם מתן תורה אלא שלא היה בזה חיוב, וע"ש שרצה לתרץ, שהילפותא מגלגול על ארוסה

אוצר החכמה

שבועה, וכן הוכיח שמצד הפשט אין אמירתה אמן על הגלגול, שנחלקו בירושלמי¹³¹ האם גם בשאר שבועות צריך לומר אמן, ואף על פי שאין שם גלגול¹³².

רש"י. ד"ה אי נימא כו' ומשקה לה כשהיא ארוסה. ומילי מילי קתני ולא שתשבע על כולם כאחד, וה"ק בין שהיא ארוסה בין שהיא נשואה יכול להשביעה ולהשקותה. פירוש, כיון שמילי מילי קתני, ושייך שבועה על ארוסה בפני עצמה אף שלא על ידי גלגול, לכן אינו פושט מלשון המשנה 'שלא סטיית ארוסה ונשואה', שאי אפשר ללמוד מהמשנה על גלגול שבועה¹³³. ויש מהראשונים שפירשו, שאפילו אם לאו מילי מילי קתני, אינו פושט מפשטות לשון המשנה 'שלא סטיית ארוסה ונשואה' שמשמע על ידי גלגול, משום שהגמרא בהמשך רוצה להכריח שאין שייך שבועה על ארוסה רק על ידי גלגול, וכיון שמצינו ששייך גלגול בדבר שאין שייך בו שבועה כלל, אפשר ללמוד ששייך גלגול על קרקעות שאין שייך בהם שבועה כלל¹³⁴.

רש"י. ד"ה לא שותות. אם נסתרו דבעינן תחת אישה. ולא נוטלות כתובה. שהיא גרמה לעצמה ליאסר עליו. יש שפירש, שכוונת רש"י ליישב מה שיש להקשות, כיון שאין הסתירה חשובה סתירה, אם כן למה אינה נוטלת כתובה, לזה פירש 'אם נסתרו' דהיינו שהסתירה יש לה דין סתירה, אלא שיש גזירת הכתוב שלהשקאה צריך תחת אישך, ולכן כיון שהיא גרמה לעצמה אינה נוטלת כתובה¹³⁵.

אחר. וראה עוד מה שתירצו בפני שלמה, וחשן אהרן הנ"ל. 131 סוטה פ"ב ה"ה. 132 חידושי מרן רי"ז הלוי במכתבים עמ' 162, והביא ראיה לדבריו מדברי הרמב"ם, וצוין על דברי התוס' ד"ה אמן [מיהו צ"ע אם אמירתה פעמיים אמן היינו על האלה ועל השבועה, מה שייך בשאר שבועות שאין שם אלה לומר פעמיים אמן]. ובחשן אהרן הנ"ל נשאר בצ"ע על פירוש רש"י מכות הירושלמי, שכיון שצריכה לומר פעמיים אמן מנין ללמוד מייתור. וע"ע דבר שאול סוטה דף מ סק"ז. 133 רמב"ן בכוונת רש"י. 134 רמב"ן, ריטב"א. וראה באדני כסף שביאר למה לא פירש רש"י באופן זה. וע"ע שו"ת מנחת עני (ספיר) סי' ס"ב. 135 חידושי מהר"י בירב. ועיין תוס' הרא"ש.

רש"י. ד"ה וקא משקה לה כשהיא נשואה. על סתירת אירוסין. יש שפירש, שכוונתו לאפוקי מהראשונים¹³⁶ שמפרשים שמשקה לה על קינוי דאירוסין, שקשה לו על פירושם, מה מקשה הגמרא מי בדקי לה מיא והרי אינו מנוקה מעון, ואם מדובר על קינוי בלא סתירה, הרי הוא מנוקה מעון¹³⁷.

רש"י. ד"ה ונקא האיש. שלא בא עליה אחר שנסתרה שנאסרה עליו בסתירה זו. יש שדייק מדבריו, שדוקא בנאסרה מסתירה זו, ושלא כדעת הרמב"ם¹³⁸ שאף בבא עליה ביאה אסורה מימיו אין המים בודקין את אשתו, אך הקשה שרש"י סותר דבריו ממה שפירש במסכת סוטה¹³⁹ 'בין מזו שנסתרה בין מאחרת'¹⁴⁰.

רש"י. ד"ה ה"ג אלא לאו ע"י גלגול. ולא גרסינן דקני לה כשהיא ארוסה ואסתתר ונכנסה לחופה כו'. אולם הריטב"א גרס "ואלא כשנכנסה לחופה ולא נבעלה, מבלעדי אישך אמר רחמנא שקדמה שכיבת בעל לבועל ולא שקדמה שכיבת בועל לבעל"¹⁴¹.

רש"י. ד"ה גלגול. שקינא לה כשהיא נשואה ונסתרה ומגלגל עליה שבועה על אירוסין אע"פ שלא היו ראויין לשבועה בפני עצמן שהרי לא קינא. יש שהקשה על פירושו, שהטעם שאינם ראויים לשבועה משום שלא קינא לה, אם כן מנין לגלגול שבועה בקרקע שאינה ראויה לשבועה, והרי יש להעמיד בסוטה שקינא לה באירוסין שבאופן זה נחשבים ראויים לשבועה. ועוד הקשה למה נחשב בקינא לה ראויים לשבועה, הרי אפילו

136 הביא כן מתלמיד הרשב"א. ובמאירי בשם יש גורסין נמצאת גירסא זו על האוקימתא שעל ידי גלגול, ואם גירסת תלמיד הרשב"א היא ג"כ שם לא קשה כלל קושיית המהר"י בירב. 137 חידושי מהר"י בירב. 138 סוטה פ"א ה"ז. 139 מז, ב ד"ה מנוקה. 140 מ"מ סוטה פ"ב ה"ה, וע"ש שציין לעוד כמה מקומות שכתב רש"י כן. וראה מה שיישבו הסתירה בקרן אורה סוטה כח, א, ותורת קנאות שם. ועיין אור חדש. 141 בחידושי רבי עזריאל הבין שרש"י לא גרס קושיא זו כיון שלפי זה יקשה מנין לגלגול שבועה, ולפיכך הקשה למה לא גרס רש"י קושיא זו ותירוצה [וכמו שגרס הריטב"א]. ובמנחת נתנאל, ואדני כסף הקשו, מה ס"ד לגרוס כן [דמשמע שיש שגורסים כן], והרי אם גורסים [רק את

אלא אפילו קדמה שכיבת בועל לבעל וכדאוקמה התם רב נחמן, משום דקיימא לן כמתניתא דאיתי ר' אחא ברבי חנינא מדרומא, מבלעדי אישך מי שקדמה שכיבת בעל לבעל ולא שקדמה שכיבת בועל לבעל.

יש מקשים, שיש להעמיד בקידשה בביאה, ולמאן דאמר ביאה אירוסין עושה¹⁴⁸. יש שתירץ, שאם ביאה אירוסין עושה יש לומר שחופה אינו קונה מהתורה, ואינה נעשית נשואה אלא על ידי העראה, ואם הערה בה אינו מנוקה מעון¹⁴⁹. ויש שתירץ, שגם בקידשה בביאה הרי הוא בא על ארוסתו בבית חמיו, וכשם שעולא אין סובר שינוי זה של בא על ארוסתו בבית חמיו, מן הטעם הזה גם אין נוח לו כשינוי של קידשה בביאה¹⁵⁰.

תוס'. ד"ה אמן מאיש זה אמן מאיש אחר כו'¹⁵¹. וא"ת מנ"ל¹⁵² כל הני הא לא כתיב אלא תרי אמן¹⁵³. וי"ל מחד אמן מפיק שפיר אלה ושבועה ואיש זה ואיש אחר, שהרי אכל מה דכתיב בפרשה קאי וכו', ואידך אמן קאי אארוסה ושומרת יבם דלא כתיבי בפרשה. אף אשה שאין מגלגלים עליה שבועה צריכה לענות פעמיים אמן, אמן על האלה ואמן על השבועה, ולא כתבו התוספות שאמן אחד הולך על כל מה שכתוב בפרשה ואמן אחד הולך על מה שאינו כתוב בפרשה, רק לגבי צורת הלימוד, אבל פשטות

אם קינא לה עדיין אין יכול להשביעה אלא על ידי גלגול¹⁴².

יש שתירץ, שבאמת היה יכול לפרש גם בקינא לה שלא היו ראויין לשבועה, אלא לרבותא נקט הכי¹⁴³, או משום שיש מאן דאמר¹⁴⁴ שסובר שבארוסה שייך שבועה גם בלא גלגול, ולכן כדי להרחיק מדעה זו, נקט אופן שלא שייך שבועה כלל באירוסין דהיינו בלא קינא לה¹⁴⁵.

ויש שפירש, שדברי רש"י 'שהרי לא קינא לה' מוסבים על מה שכתב למעלה 'ומגלגל עליה שבועה על אירוסין', ובא לומר שלא שייך לגלגל שבועה על אירוסין כשקינא לה באירוסין, אף כשלא ידע שנסתרה, שכשמקנא לה ואחר כך בא עליה אינו מנוקה מעון¹⁴⁶.

רש"י בא"ד. ועולא לא סבירא ליה ההוא שינויא¹⁴⁷. והרשב"א הוסיף לבאר, וז"ל: "הא דחינן לה התם ואמרין דכותה גבי שומרת יבם שבא עליה יבם בבית אביה, שומרת יבם קרית לה אשתו גמורה היא, דהאמר רב קנאה לכל פירוש אם בא עליה אפילו מזיד שלא לכוונת מצוה, ואף על גב דאפשר לאוקמה בהכי אליבא דשמואל דאמר לא קנה אלא לדברים האמורים בפרשה, עולא סבר לה כרב ולא כשמואל משום דקיימא לן כרב דאמר קנה לכל, וכן נמי לא ניחא ליה לעולא למימר דלית לן כמאן דאמר שקדמה שכיבת בעל לבעל,

יותר, מוכח שסובר שביאה נישואין עושה, ועוד תירץ למה אי אפשר להעמיד בקידשה בביאה, ע"ש. 149 פרדס דוד, וע"ש מה שפלפל להוכיח כן שאם ביאה אירוסין עושה י"ל שחופה אינה קונה מהתורה. וכבר נחלקו הקדמונים בדין זה אם בעולה אינה נעשית נשואה אלא בביאה, עיין אה"ע"ז סי' ס"ד סעי' ה', ובאוצר הפוסקים שם. וראה מש"נ בזה להלן 200. 150 שו"ת חרות יעקב אה"ע"ז סי' כ"ט ס"ק ג' על פי דברי המקנה אה"ע"ז סי' כ"ו שכתב שבכל מקדש בביאה יש גם איסור של הבא על ארוסתו בבית חמיו [ואין צריך לאיסור של רב שאסור משום פריצותא רק כשקידש ועשה חופה יחד בביתו]. וראה עוד מה שתירץ בחידושי רבי נחמיה. 151 ביבמות נח, א הקדמו לקושיא זו עוד קושיא ותירץ, וע"ש בגאון צבי שביאר שתלויות הקושיות זו בזו. 152 ראה במגן גבורים שכתב, שלכאורה קושייתם רק על שומרת יבם וארוסה, ששאר הדברים אין לחלק ביניהם, אך תמה שמתירוצם משמע שהקושיא היתה על כל הלימודים. 153 עיין פתח הבית או"ח סי' ס"א ס"ק י"א.

הקושיא] איך מתיישב הלימוד של גלגול שבועה, וע"ש מה שתירצו. 142 מגן גבורים, וע"ש מה שתירץ. 143 נראה הכוונה, שאפילו בכהאי גוונא מגלגלין. 144 ביבמות נח, א-ב. 145 זרע יצחק. וכתירוצו הראשון תירץ גם במר דרור. 146 מעשה רק"ם (פתח יצחק), וע"ש שדייק מדברי התוס' ד"ה ונקה שאין סוברים כן, ממה שחילקו בין ידע בשעת השקאה ללא ידע, משמע שלדעתם אף בקינא לה באירוסין מגלגלין. 147 בתוספות כתבו 'דשינויא דחיקא הוא'. עיין יריעות שלמה (אולמן) ח"א סי' כ"א ד"ה ומתורץ. וראה עוד במשנת רבי אהרן סי' כ"ב שביאר בכמה אופנים למה עולא אינו סובר האי שינויא. 148 פרדס דוד (דישבעק) עמ"ס קידושין [ובדפוס ישן על פרשת נשא], אור שמת ה' אישות פ"י ה"א, וע"ש שרצה להוכיח מזה לדעת הרמב"ם שסובר שגם באיסור דרבנן אינו מנוקה מעון, א"כ דוחק הוא להעמיד המשנה בארוסה בבא עליה בבית חמיו ומדובר מן התורה קודם שאסרו חכמים, וממה שהעמיד רמי בר חמא באופן זה הדחוק, ולא בקידשה בביאה שמרווח

הפסוק שהיא צריכה לענות אמן על האלה ואמן על השבועה¹⁵⁴.

בשיטה לא נודע למי תירץ: "כיון שנכפל הלשון כל מיליה במשמע".

תוס' בא"ד. וכתוב נמי תחת אישך דמשמע בין מאיש זה בין מאיש אחר. יש מהראשונים שכתבו, שנלמד בין מאיש אחר מהפסוק 'ומבלעדי אישך'¹⁵⁵. ויש שכתב, שנלמד איש אחר ממה שנאמר 'אם לא שכב איש אותך', ולא נאמר אם לא שכב 'האיש'. משמע בין איש זה בין איש אחר¹⁵⁶.

תוס' בא"ד. ואידך אמן קאי אארוסה¹⁵⁷ ושומרת יבם דלא כתיבי בפרשה. יש שהעיר, אם זה לא כתוב בפרשה, מנין שהשבועה בפרשה מוסבת על זה. ותירץ, שכוונתם שאין כתוב מפורש בפרשה, אבל מרומז בפרשה שנאמר 'מבלעדי אישך' דהיינו כל זנות שזינתה בהיותה אשה¹⁵⁸.

יש שהקשה, מאחר שהוקשה להם שאין ללמוד איש אחר וארוסה מאמן אחד, אם כן מנין לרבות שניהם ארוסה ושומרת יבם, הרי אמרו בסוטה¹⁵⁹ שארוסה אלימא שקידושין בידו, ושומרת יבם אלימא שאינה מחוסרת מסירה לחופה¹⁶⁰. ותירץ, שלענין גלגול אין לחלק רק בין איש אחר ששייך בו שבועה אם קינא לה, אבל בין ארוסה לשומרת יבם שבשניהם אין שייך שבועה כלל, אין טעם לחלק לענין גלגול. ועוד תירץ, כיון שגילתה התורה שאין לחלק ביניהם לענין קינוי, הוא הדין אין לחלק לענין גלגול¹⁶¹.

154 חידושי מרן רי"ז הלוי במכתבים בסוף הספר עמ' 162. וכבר הובאו דבריו על רש"י ד"ה אמן. 155 תוס' הרא"ש, תוס' יבמות נח, א ד"ה שומרת, תוס' טוך, נימוקי יוסף ותוספות רבינו שמואל בר"י [בשיטת הקדמונים]. ובספרי דבי רב פרשת נשא פסקא ט"ו כתב, שכן עיקר שכתוב בפסוק 'ויתן איש בך וגו' מבלעדי אישך' ומשמע 'איש' סתם ולא דוקא האיש שקינא לה. והריב"א על התורה בפרשת נשא על הפסוק 'ואמרה' כתב בשם תוס' שאנץ כתוס' כאן. וכתב הרש"ש ביבמות נח, א, שדבריהם כאן עיקר, ששם דורשים מהפסוק 'מבלעדי אישך', לקדמה שכיבת בעל לבעול, ובמהרי"ט כתב משום שבפסוק מבלעדי אישך כתוב 'ויתן איש' ואי אפשר ללמוד לגלגל אף על קטן, לכן העדיפו להביא את הפסוק 'טומאה תחת אישך' שמשמע כל שהיא טומאה לגביו ואפילו קטן, ואע"ג שדורשים מתחת אישך למעט ארוסה, אינו מיתור אלא ממשמעות. וראה עוד מש"כ

יש שהקשה, שיש סברא לחלק בין ארוסה שאם זינתה תחת בעלה הרי היא במיתה, ולכן אפשר להשקותה ואם זינתה תמות, אבל שומרת יבם שאם זינתה אין עונשה מיתה מנין שיהיה אפשר להשקותה ותמות¹⁶².

תוס' ד"ה אלא דקני לה כשהיא ארוסה וקא משקי לה כשהיא נשואה. ותחת אישך דקאמר רחמנא הכי משמע כלומר שאת עכשיו תחת אישך¹⁶³. ואם תאמר מנ"ל לפרושי קרא הכי הא טומאה תחת אישך משמע שהסתירה היתה בנישואין. ויש שהעלה חידוש ובזה תירץ קושית התוספות, שעיקר השבועה היא על זמן האירוסין, ומגלגל עליה שבועה גם על זמן הנישואין שמא נסתרה לאחר הנישואין ובזה מתקיים טומאה תחת אישך, ושייך לגלגל שבועה על הנישואין כיון ששייך בהם צד שבועה על ידי קינוי וסתירה, ועדיין אין ללמוד גלגול על הקרקעות שאין שייך בהם כלל שבועה, ואוקימתא זו דחתה הגמרא כיון שאינו מנוקה מעון, והעמידה בגלגול על אירוסין שאין שייך בהם כלל שבועה, ונלמד שאף בקרקעות שאין שייך בהם שבועה מגלגל¹⁶⁴.

תוס' בא"ד. וי"ל דה"ק דכי היכי דמרכי מאיש קינוי דאירוסין בריש פרק ארוסה (סוטה דף כד, א), הכי נמי נרבה סתירה. יש שהעיר, שלומדים את זה שם מפסוק אחר 'ואמרת אליהם'¹⁶⁵. ויש שתירץ, שהתוספות גורסים שם 'איש איש'¹⁶⁶. תוס' ד"ה ונקח האיש מעון אמר רחמנא.

בערול"נ יבמות נח, ב בד"ה על ידי גלגול. 156 מלאכת שלמה [משניות]. 157 עיין עצמות יוסף, וחידושי רבי עזריאל. 158 ספרי דבי רב הנ"ל. 159 כד, א. 160 מהרי"ט, וע"ש שהקשה כן כיון שהמשנה כרבי יונתן שאלמא ליה ארוסה. ובבאר מים חיים תמה עליו שאין הכרח שהמשנה כרבי יונתן, ועוד הקשה שגם אם המשנה כרבי יאשיה קשה מנין לרבות ארוסה, ע"ש. 161 מהרי"ט. וכעין תירצו השני תירץ בבאר מים חיים. ובשורש ישי תירץ, כיון שארוסה אלימא א"כ אין צריך קרא לרבות. 162 אילת השחר, ועיין נחלת משה. 163 בשיטה לא נודע למי כתב 'ואע"ג דתחת אישך גבי סתירה כתיב ואת כי שטית תחת אישך, יש לומר דאת כי שטית שעכשיו את תחת אישך'. 164 פנ"י. ועיין אמרי בינה (גרמיון), ואדני כסף על רש"י ד"ה אי נימא. 165 עבודת הלוי, ישרש יעקב יבמות נח, א ד"ה אלא. 166 עבודת הלוי והביא מרש"י שם שכתב